

SEKTÖRLERLE İLGİLİ 2017 BEKLENTİLERİ

İktisadi Araştırmalar Bölümü
MART 2017

İÇİNDEKİLER

<u>GİRİŞ</u>	3
<u>MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLER</u>	4
<u>TARIM VE HAYVANCILIK</u>	7
<u>MADENCİLİK</u>	8
<u>GIDA ÜRÜNLERİ İMALATI</u>	9
<u>İÇECEKLERİN İMALATI</u>	10
<u>TEKSTİL</u>	11
<u>GİYİM VE KONFEKSİYON</u>	12
<u>DERİ</u>	13
<u>KİMYA</u>	14
<u>İLAÇ</u>	15
<u>PLASTİK VE KAUÇUK ÜRÜNLERİ</u>	16
<u>KAĞIT VE KAĞIT ÜRÜNLERİ</u>	17
<u>CAM, ÇİMENTO VE SERAMİK</u>	18
<u>DEMİR ÇELİK</u>	19
<u>METAL ÜRÜNLER</u>	20
<u>MAKİNE VE TEÇHİZAT</u>	21
<u>BEYAZ EŞYA</u>	22
<u>MOBİLYA</u>	23
<u>OTOMOTİV İMALATI</u>	24
<u>OTOMOTİV TİCARETİ</u>	25
<u>ENERJİ</u>	26
<u>İNŞAAT VE GAYRİMENKUL</u>	28
<u>PERAKENDE</u>	30
<u>LOJİSTİK</u>	32
<u>TURİZM</u>	33
<u>TELEKOMÜNİKASYON</u>	34
<u>ÖZEL HASTANELER</u>	35
<u>GENEL DEĞERLENDİRME</u>	36

GİRİŞ

2016 yılında küresel ekonominin gündeminde ABD Merkez Bankası (Fed) başta olmak üzere gelişmiş ülke merkez bankalarının para politikası uygulamaları, İngiltere'nin Avrupa Birliği'nden ayrılma kararı alması, ABD'deki başkanlık seçimleri, artan jeopolitik riskler, Çin ekonomisinin performansı ve petrol fiyatlarının seyri yer almıştır. 2016 yılında gelişmiş ülkelerin ekonomik büyüme hızı 2015 yılına kıyasla ivme kaybederken, gelişmekte olan ülkelerde ise ekonomik aktivite sınırlı da olsa toparlanma kaydetmiştir. Önümüzdeki dönemde gelişmiş ülke ekonomilerinin mevcut görünümünü koruyacağı, gelişmekte olan ülke ekonomilerinin ise ivme kazanacağı öngörülmektedir.

2017 yılında Fed başta olmak üzere gelişmiş ülke merkez bankalarının kararları ve bunlara yönelik beklentiler yakından izlenmeye devam edilecektir. Ayrıca, ABD'de yeni yönetimin izleyebileceği korumacı politikalar, Avrupa'da Brexit'in ardından güçlendiği gözlenen Birlik karşıtı eğilimler ile Orta Doğu'da artan jeopolitik riskler küresel ekonomiyi baskı altında bırakabilecektir. Fed'in para politikasındaki normalleşme adımlarının küresel ekonomik görünüme ilişkin belirsizlikler nedeniyle iktisadi faaliyet üzerinde ilave baskı yaratmayacak şekilde tedrici olacağı tahmin edilmektedir. Euro Alanı ve Japonya'da ise genişletici yöndeki para politikalarının devam etmesi öngörülmektedir. Önümüzdeki dönemde, yetersiz kalan para politikaları karşısında dünya genelinde ekonomik aktiviteyi desteklemek üzere maliye politikalarının da kullanılabileceği dikkate alındığında, 2017 yılında küresel ekonomide kısmi bir toparlanma kaydedilmesi beklenmektedir.

Türkiye ekonomisi, 2016 yılının ilk iki çeyreğinde yıllık bazda %4,5'lik büyüme kaydetmiştir. Üçüncü çeyrekte ise yurt içinde yaşanan siyasi gelişmelerin de etkisiyle ekonomi %1,8 oranında daralmıştır. Böylece, yılın ilk dokuz ayında yıllık büyüme oranı %2,2 düzeyinde

gerçekleşmiştir. Son çeyrekte ise makroihtiyati tedbirlerin gevşetilmesi yönünde alınan kararlar ve kamu harcamalarının desteğiyle iktisadi faaliyetin yeniden büyüme eğilimine girdiği görülmüştür. Bu çerçevede, 2016 yılında büyümenin %2,5 civarında gerçekleştiği öngörülmektedir. Önümüzdeki yıllarda ekonomik büyümenin büyük ölçüde iç talep kaynaklı olacağı, yatırımlar ile net ihracatın büyümeye katkısının nispeten düşük düzeyde gerçekleşeceği öngörülmektedir. Büyüme hızındaki yavaşlama riski karşısında kamu kaynaklarının daha fazla kullanılması beklenmektedir.

2016 yılında öne çıkan gelişmelerden birisi de petrol fiyatları başta olmak üzere emtia fiyatlarında gözlenen fiyat artışı olmuştur. OPEC ülkelerinin üretimde kesintiye gitme konusunda anlaşma ile birlikte petrol arzının azalması petrol fiyatlarının artmasına zemin hazırlamıştır. Çin ekonomisindeki durgunluğa ve İran'ın küresel enerji piyasasına yeniden dâhil olmasına karşın, ABD'de ekonomisinin hız kazanacağına ilişkin beklentiler petrol fiyatlarını desteklemiştir. Benzer şekilde ABD kaynaklı talebin artacağı beklentisi emtia fiyatlarını da yukarı yönlü etkilemiştir. 2017 yılında petrol fiyatlarındaki yukarı yönlü seyrin hız kaybederek sürmesi beklenirken, başta metal fiyatları olmak üzere emtia piyasasında fiyatların yukarı yönlü olacağı tahmin edilmektedir.

Sektörlerdeki Gelişmeleri Etkileyen Başlıca Makroekonomik Değişkenler - I

Dünya Ekonomisi	Küresel ekonomik büyüme 2016 yılında %3,1 oranında gerçekleşmiş olup 2017 yılında reel büyümenin %3,4'e yükselmesi beklenmektedir. Fed'in faiz artırım sürecinin dış finansmana bağımlılığı yüksek olan gelişmekte olan ülkelerde büyüme üzerinde baskı yaratacağı öngörülmektedir. 2016 yılında ivme kaybeden küresel dış ticaret hacmindeki artışın ise 2017 yılında bir miktar hızlanması beklenmektedir.
Euro Alanı Ekonomisi	2016 yılında %1,7 oranında büyüyen Euro Alanı'nda büyüme üzerindeki aşağı yönlü risklerin halen devam ettiği görülmektedir. 2017 yılında Euro Alanı'nın 2016 yılına göre bir miktar hız keserek %1,6 oranında büyüyeceği tahmin edilmektedir.
Çin Ekonomisi	Çin ekonomisi 2016 yılında %6,7 oranında büyümüştür. Çin ekonomisinde büyümenin yavaşlamasının önümüzdeki yıllarda da sürmesi beklenirken, büyümenin 2017 yılında %6,5 düzeyinde gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.
Orta Doğu & Kuzey Afrika (MENA) Ekonomisi	2016 yılında %3,2 oranında büyüdüğü hesaplanan bölgede istikrarsız görünümün 2017 yılında da süreceği tahmin edilmektedir. Buna karşılık, yükselen petrol fiyatları, petrol ihraç eden ülkeler açısından olumlu bir gelişme olarak öne çıkmaktadır.
BDT Ekonomisi	Bağımsız Devletler Topluluğu'nda (BDT) ekonomik büyüme 2016 yılında -%0,1 düzeyinde gerçekleşirken, Topluluğun en büyük ekonomisi Rusya %0,6 oranında daralmıştır. IMF 2017 yılında bölge ekonomisinin %1,5 büyüyeceğini öngörürken, Rusya'da büyümenin %1,1 seviyesinde olacağı tahmin edilmektedir.
İç Talep	2016 yılının ilk 9 ayında bir önceki yılın aynı dönemine göre %2,2 oranında büyüme kaydeden Türkiye ekonomisinde, tüketim harcamaları büyümeye önemli katkı sağlamıştır. 2017 yılında da başta kamu harcamaları olmak üzere tüketim harcamalarındaki iyileşmenin büyümeye katkı sağlamaya devam etmesi beklenmektedir. Bu çerçevede, 2017 yılında reel büyümenin 2016'nın bir miktar üzerinde gerçekleşeceği öngörülmektedir.
Döviz Kuru Gelişmeleri	Trump'ın başkanlığı sonrasında ABD'de büyümeyi artırıcı tedbirlerin etkisiyle Fed'in faiz artırımlarının 2017 yılında da devam edeceği beklentisi ile dolardaki güçlü seyrin 2017 yılında da sürmesi beklenmektedir. 2016 yılında dolar ve euro karşısında önemli ölçüde değer kaybeden TL'nin, gelişmekte olan ülkelere yönelik artan risk algısının ve jeopolitik risklerin etkisiyle 2017 yılında da baskı altında kalması beklenmektedir.

Sektörlerdeki Gelişmeleri Etkileyen Başlıca Makroekonomik Değişkenler - II

Faiz Oranları

2017 yılında TL'ye olan talebi artırmak ve fiyat istikrarını korumak adına faizlerin bir miktar artacağı öngörülmektedir. Nitekim, son dönemde TCMB'nin attığı adımlar ile TCMB'nin ağırlıklı ortalama fonlama maliyeti %10'un üzerine çıkmıştır.

Petrol Fiyatları

2014 yılının ortasından itibaren gerileme eğiliminde olan petrol fiyatları 2016 yılında 2015'e göre %49,5 oranında artmıştır. OPEC üyesi ve OPEC üyesi olmayan ülkelerin petrol üretiminde kesintiye gitmesi 2016 yılında petrol fiyatlarını artıran en önemli gelişme olmuştur. 2017 yılında petrol fiyatlarındaki artışın hız keserek sürmesi beklenirken, Türkiye gibi enerji ithalatçısı olan ülkelerin bu durumdan olumsuz etkilenmesi beklenmektedir.

Metal Fiyatları

Küresel metal fiyatları 2016 yılında oldukça geniş bir aralıkta hareket ederken, ortalamada bir önceki yıla oranla gerilemiştir. Ancak, yılın son aylarında kaydettiği yukarı yönlü hareketin bir miktar hız keserek 2017 yılında da süreceği tahmin edilmektedir.

Demir Cevheri Fiyatları

2016 ortalamasında %4,6 oranında yükselen demir cevheri fiyatları yılsonu itibarıyla bir önceki yılın aynı dönemine kıyasla %95 oranında artmıştır. Çin kaynaklı talebin yüksek seyretmesi son aylarda fiyatların yükselmesinde etkili olmuştur.

Kauçuk Fiyatları

2016 yılı ortalamasında yatay seyreden kauçuk fiyatlarının 2017 yılında %25 oranında artacağı öngörülmektedir.

Pamuk Fiyatları

2016 yılında %5 gibi cüzi bir oranda artan pamuk fiyatlarındaki artışın 2017 yılında da benzer oranda devam edeceği düşünülmektedir.

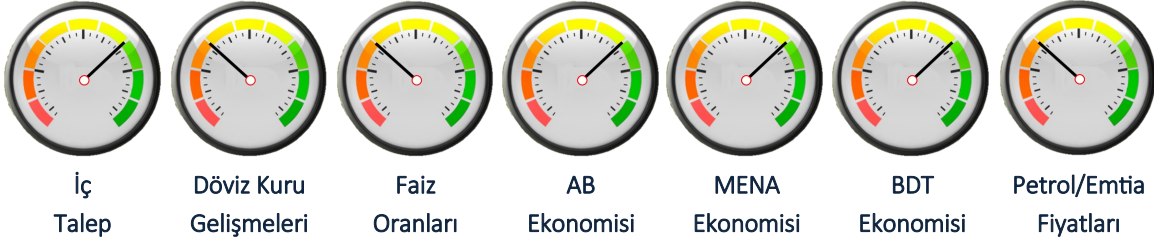
Tarımsal Ürün Fiyatları

2016 yılında yatay seyreden tarımsal ürün fiyatlarının 2017 yılında bir miktar yükselmesi beklenmektedir.

Gıda Fiyatları

2013-2015 yılları arasındaki gerileme eğiliminden sonra 2016 yılında yeniden yükselişe geçen küresel gıda fiyatlarının 2017 yılında da yükselişini sürdürmesi beklenmektedir.

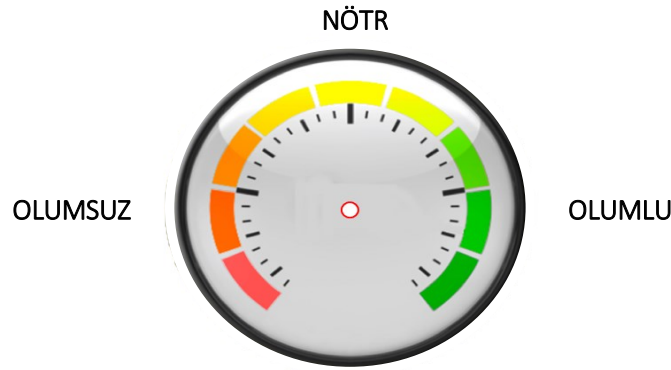
2017'de Makroekonomik Değişkenlerin Türkiye Ekonomisi Üzerinde Beklenen Etkileri

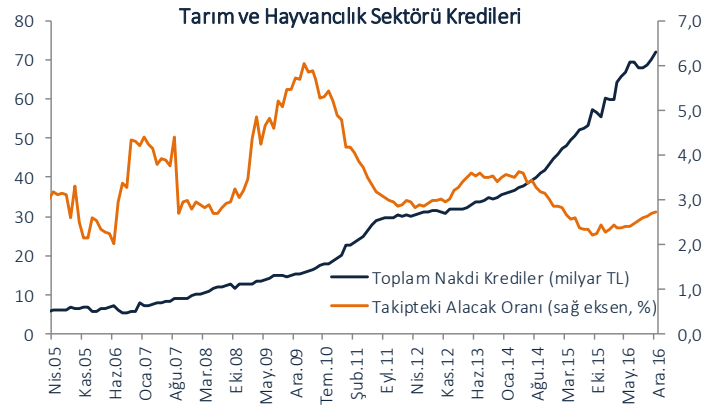
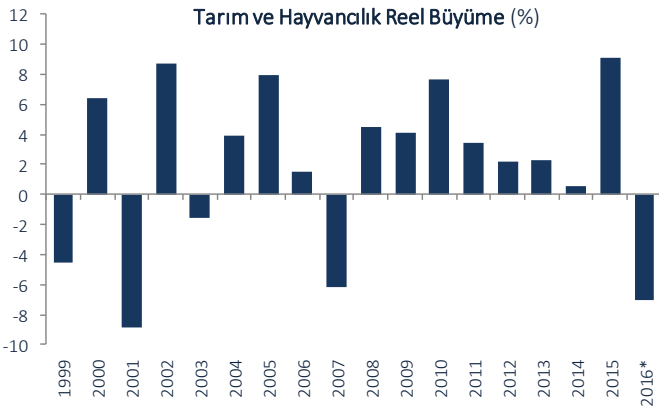
Makroekonomik Değişkenlerin Etkisi

Çalışmamızda, başlıca makroekonomik değişkenlerin sektörler üzerinde önümüzdeki döneme ilişkin olarak beklenen olumlu veya olumsuz etkileri görsel olarak ifade edilmiştir.

Göstergelerin incelenmesinde, belirtilen beklentinin makroekonomik değişkenin kendisi ile değil, bu değişkenin sektöre muhtemel etkisiyle ilgili olduğu dikkate alınmalıdır. Buna ilave olarak, belirli bir makroekonomik değişkenin sektöre etkisinden bahsederken bu etkinin tek bir performans göstergesine özgülendirmesinden çok, daha genel bir yaklaşım esas alınmıştır. Bu çerçevede olumlu veya olumsuz yöndeki etkiler; sektörler göre farklılık gösterecek şekilde kârlılıktaki, cirodaki, finansman giderleri ve diğer maliyetlerdeki, pazar gelişmelerindeki etkilere veya bunların bileşimlerine işaret edebilmektedir.

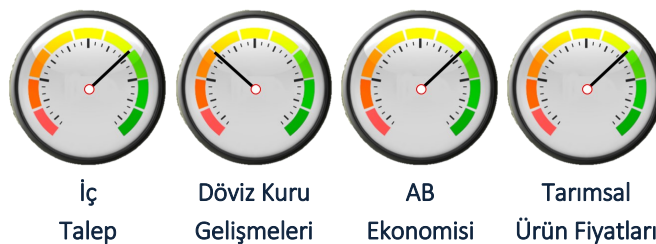
- Güncellenen GSYH verilerine göre ekonomideki payı %6,5 düzeyinde bulunan tarım ve hayvancılık sektörü, 2016 yılının ilk 9 ayında yıllık bazda %7 daralmıştır. 2015 yılındaki olumlu hava koşulları nedeniyle önemli oranda artan tarımsal üretimin yarattığı yüksek baz ve hayvancılık sektöründeki sorunların 2016 yılında da devam etmesi daralmanın başlıca nedenleri arasındadır.
- Tahıl üretimi 2016 yılında %8,7 oranında azalırken, sebze üretimi %2,4, meyve üretimi ise %6,8 oranında artış kaydetmiştir. Tarımsal üretimde tahılların hava durumundaki değişimlere en duyarlı ürün olması nedeniyle yıllar itibarıyla dalgalanmalar görülmesi nispeten olağan karşılanmaktadır. Sektör yıllar itibarıyla dalgalı seyretse de tarımsal alanların genişletilememesi ve verimlilik artışı sağlanamaması nedeniyle diğer sektörlerle kıyasla üretimde ciddi artışlar yaşanmamaktadır. Nitekim 2006 yılında toplam 76 milyon ton üretim gerçekleştirilirken, 2016 yılında bu rakam ancak 84 milyon tona ulaşabilmiştir.
- Üretimin nispeten yatay seyrine karşılık, sektörün kullandığı kredi hacmi 2016 sonu itibarıyla 72 milyar TL'ye ulaşmıştır. Bu tutar 2006 yılısonunda 7,8 milyar TL düzeyindeydi. Söz konusu kredilerin bir kısmının sektöre teşvik kapsamında faizsiz kullanılması ve kuraklık dönemlerinde ödemelerin ötelenmesi nedeniyle sektörün takipteki alacak oranı %2,7 düzeyinde seyretmektedir.
- 2016 yılının ilk yarısı itibarıyla büyükbaş hayvan varlığının bir miktar arttığı gözlenmekle birlikte, kurban bayramında kesilen hayvanlarla birlikte hayvan varlığının 2016 yılında da gerilediği tahmin edilmektedir.
- Hayvancılık sektörünün son yıllarda yaşadığı sorunlar 2016 yılında da devam etmiştir. Fiyatlardaki yükselişin önüne geçmek amacıyla et ithalatının sürdürüldüğü izlenirken, bu önlemin et fiyatları üzerindeki etkisinin sınırlı olduğu görülmektedir. Ancak, son dönemde kurda yaşanan artışın yem fiyatları kanalıyla hayvancılık sektöründe fiyatları olumsuz etkileyeceği tahmin edilmektedir.
- TL'de gözlenen değer kaybının gübre fiyatları üzerinden tarım sektöründe de maliyetleri artırması beklenmektedir. Geçtiğimiz aylarda açıklanan ve havza sistemi temelli olan Milli Tarım Projesi kapsamında sektörde verimliliğin artırılması ve üretim maliyetlerinin azaltılması hedeflenmiştir. Ancak, projenin nispeten uzun vadeli olması nedeniyle etkilerinin en azından 2017 yılısonundan itibaren görülmeye başlanacağı düşünülmektedir.
- Rusya'nın Türkiye'den ithal ettiği yaş sebze ve meyveye uyguladığı ambargo 2016 yılında sektörün ihracat performansını olumsuz etkilerken, ürünlerin yurt içine satılmasına ve sektörün cirosunun bir miktar gerilemesine neden olmuştur. 2017 yılında Rusya ile ilişkilerin normalleşmesi paralelinde sektörün ihracatının yeniden öngörülebilir hale gelmesi beklenmektedir.

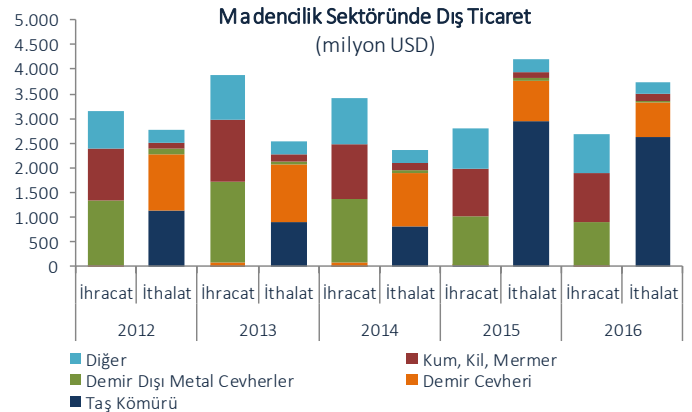
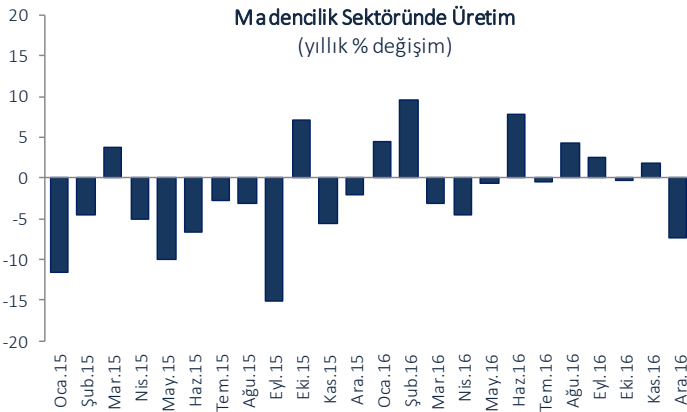
Kaynak: TÜİK, BDDK

* 2016 ilk 3 çeyrek itibarıyla

2017'de Makroekonomik Değişkenlerin Sektör Üzerinde Beklenen Etkileri

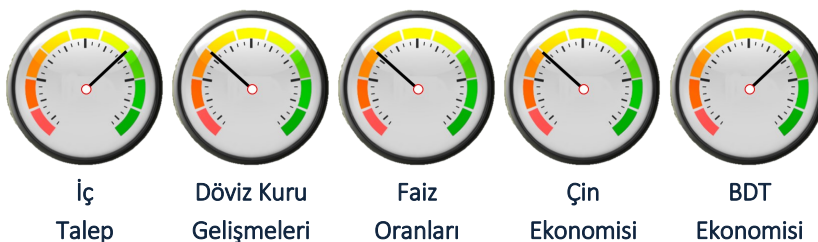

- 2015 yılında %4,7 daralan madencilik sektörü üretimi, 2016'da %1 büyüme kaydetmiştir. Bu dönemde, linyit ve mermer-granit (süsleme-yapı taşları) madenciliğindeki üretim artışı sırasıyla %14,2 ve %3,1 olarak gerçekleşirken, metal cevheri madenciliğindeki daralma dikkat çekmiştir.
- Geleneksel olarak dış ticaret fazlası veren bir görünüm sergileyen Türkiye madencilik ve taş ocakçılığı sektörü 2015 yılından itibaren dış ticaret açığı vermeye başlamıştır. Bu gelişmede özellikle elektrik üretiminde ithal taş kömürü kullanımının artması etkili olmuştur. 2016'da taş kömüründe dış ticaret açığı 2,6 milyar USD'ye ulaşmıştır. Taş kömürü dışında demir cevherinde de dışa bağımlılık mevcuttur. Öte yandan, mermer ve granitin de dahil olduğu kum, kil ve taş ocakçılığı ile demir dışı metal cevheri madenciliğinde yüksek dış ticaret fazlası verilmiştir.
- 2016 yılında madencilik sektörü ihracatının %47'sini mermer, traverten gibi doğal taşlar (%24'ü işlenmiş), %25'ini krom, çinko, bakır başta olmak üzere metalik cevherler ve %20'sini bor, feldspat gibi endüstriyel mineraller oluşturmuştur. Madencilik sektörünün en önemli ihraç pazarı ihracattan aldığı %49 pay ile Çin'dir. Çin'de ekonomik aktivitenin seyri ve konut sektöründeki gelişmeler Türk madencilik sektörünün performansında etkili olmaktadır.
- Türkiye madencilik sektöründe üretimin daha çok küçük firmalar tarafından gerçekleştirilmesi üretimde verimlilik artışının yeterli seviyede gerçekleşmesine engel teşkil etmektedir. Sektörde eski madenlerin üretim kalitesindeki düşüş, sık mevzuat değişikliği, artan cezalar ve iş sağlığı-güvenliği yükümlülükleri, yüksek ruhsat ve ormanlık alanlarda arazi izin ve ağaçlandırma bedelleri sektöre yatırımların zayıf seyrinde etkili olmaktadır.
- Öte yandan, Nisan 2016'da yapılan yeni bir düzenlemeyle kamu kesimi artan işçilik maliyetlerinin ve özel sektörün rüdevans yoluyla işlettiği madenlerdeki maliyet artışının bir kısmını karşılamayı taahhüt etmiştir. Düzenlemenin sektördeki firmaların yükümlülüklerini bir miktar azaltmasıyla kapanan madenlerin bir kısmının tekrar açıldığı gözlenmiştir.
- Türkiye'nin enerjide dışa bağımlılığı azaltmak hedefi çerçevesinde elektrik üretiminde yerli kömürün (liniyit) kullanılması teşvik edilmektedir. Bu çerçevede, yurt genelinde yerli kömürden üretilen elektriğe piyasa ortalama fiyatının üzerinde alım garantisi verilmiştir. Ayrıca, Şubat 2017'de Çayırhan'da hem maden hem de termik santral için ihale gerçekleştirilmiştir. Söz konusu gelişmelerin yanında son dönemde küresel kömür fiyatlarında gözlenen artışın da linyit madenciliğine hız kazandırması beklenmektedir.

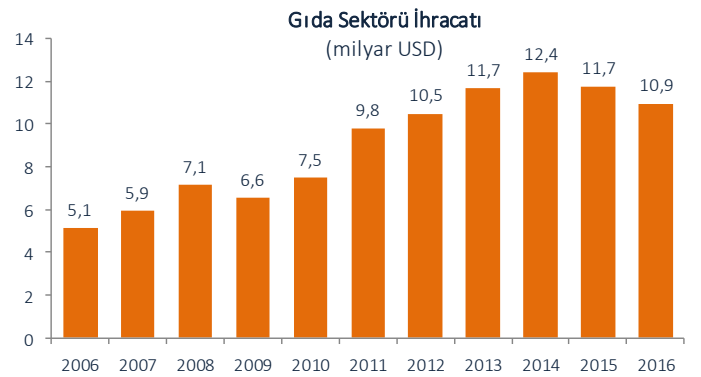
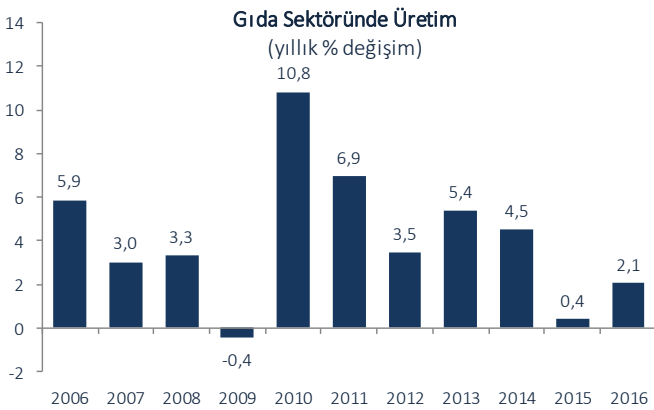

Kaynak: TÜİK

2017'de Makroekonomik Değişkenlerin Sektör Üzerinde Beklenen Etkileri

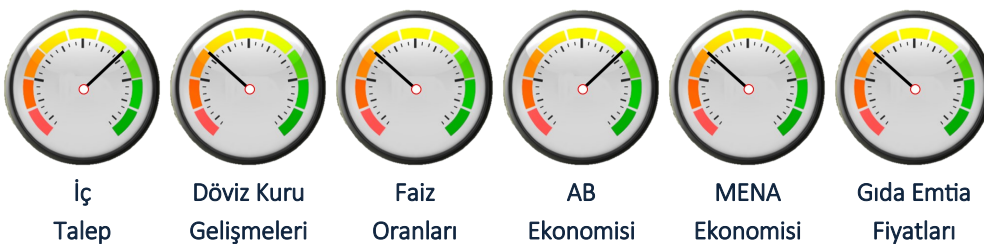

- Büyüme dönemlerinde ekonomik aktiviteye paralel hareket eden, daralma dönemlerinde ise diğer sektörlerle kıyasla olumlu performans sergileyen gıda sektöründe üretim 2016 yılında %2,1 oranında artmıştır.
- 2016 yılı iç ve dış talep koşulları açısından gıda sektörü için zorluklarla dolu bir yıl olmuştur. Rusya ile bozulan ilişkiler, turizm sektöründeki yavaşlama, kurlarda yaşanan artış ve zayıf tüketici güveni nedeniyle sektör, potansiyel performansını sergileyememiştir.
- Üretiminin yaklaşık olarak %15'ini ihraç eden sektör geleneksel olarak net ihracatçı konumundadır. Önemli ihraç pazarlarından olan Irak ve Suriye'de devam eden iç karışıklıklar sektörün ihracat performansını olumsuz etkilemeye devam etmektedir. 2015 yılının ardından 2016 yılında da sektörün toplam ihracatının gerilediği izlenmektedir. Söz konusu gerilemeye rağmen net ihracatçı konumunu sürdüren sektör, bu dönemde gerçekleştirdiği 10,9 milyar USD ihracat ile en çok ihracat yapan beşinci sektör olmuştur.
- 2016 yılında ortalamanın altında seyreden yağış miktarı, sektörün girdi maliyetlerini artırırken, yükselen kur ve petrol fiyatları da ithal girdi maliyetlerini ve üretimi önemli ölçüde etkilemiştir.
- 2017 yılında iç talebin 2016 ile paralel seyredeceği tahmin edilirken, dış talepte ise sektörün önemli ihraç pazarları olan Irak ve Suriye'deki gelişmelerin belirleyici olması beklenmektedir.
- Bir diğer önemli pazar olan Avrupa Birliği'nin yıllar itibarıyla çizdiği nispeten dengeli görünümün 2017 yılında da sürmesi beklenmektedir. Orta vadede, Gümrük Birliği anlaşmasının gözden geçirilmesinin tamamlanmasıyla AB'ye yapılan ihracatın artacağı tahmin edilmektedir.
- 2017 yılında sektörün üretimi açısından en önemli riskler sektörde girdi olarak kullanılan gıda emtia fiyatlarının artması ve döviz kurlarının yükselmesi olarak görülmektedir. Sektörün üretim maliyetlerini artıracak söz konusu gelişmeler sektörün ihracatını ya da kârlılığını azaltabilecektir. Nitekim, yurt içinde oldukça düşük olan sektörde talebin fiyat esnekliği, dış talepte nispeten yüksek seyretmektedir.
- Yüksek kaldıraç oranı ile faaliyet gösteren sektörün 2017 yılında bir miktar yükselmesi beklenen faiz oranları nedeniyle finansman giderlerinde artış beklenmektedir. Ayrıca, tarihsel olarak kur artışının yaşandığı dönemlerde sektörde kârlılığın gerilediği izlenmektedir. Bu çerçevede, sektörde net kârlılığın baskı altında kalabileceği düşünülmektedir.

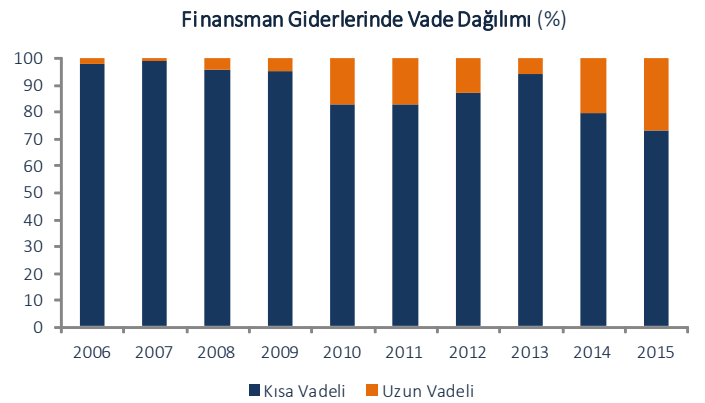
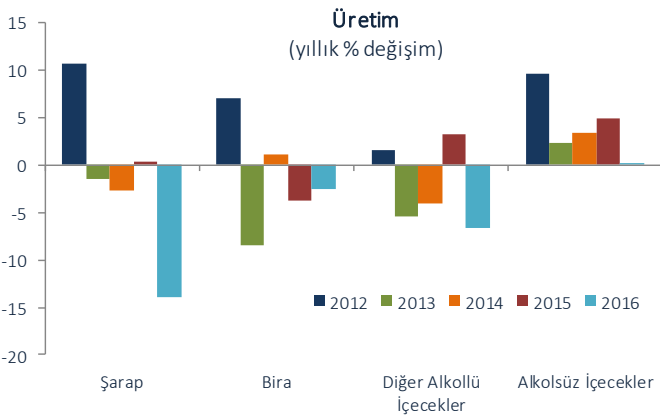
Kaynak: TÜİK

2017'de Makroekonomik Değişkenlerin Sektör Üzerinde Beklenen Etkileri

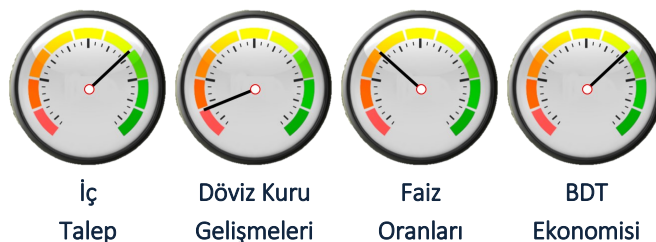
- 2016 yılında içeceklerin imalatı sektöründe üretim bir önceki yılın aynı dönemine göre %1,5 oranında gerilemiştir. 2016 yılında turizm sektöründeki gelişmeler başta alkollü içecekler olmak üzere tüm sektörü olumsuz etkilemiştir.
- Bu dönemde şarap üretimi %3,9, bira üretimi %2,6, diğer alkollü içeceklerin üretimi %6,6 azalmıştır. Alkollü ürünlerin satışına yönelik getirilen kısıtlamaların ve vergiler ile döviz kurlarında yaşanan artışların da talep koşullarını olumsuz etkilemeye devam ettiği görülmektedir.
- Ambalajlı su, maden suları ve gazlı içeceklerin yer aldığı alkolsüz içecekler sektörü ise asgari ücrette yapılan düzenlemenin yarattığı harcanabilir gelir artışına ve Suriye'den gelen mültecilerin oluşturduğu talebe rağmen 2016 yılında %0,1 ile oldukça düşük oranda büyüme kaydetmiştir.
- Başta ambalajlı su ürünleri olmak üzere kişi başı tüketimin AB ortalamasına yakınsaması nedeniyle geçmişte yaşanan yüksek büyüme oranlarına kısa vadede ulaşamayacağı tahmin edilmektedir.
- 2017 yılında bir miktar toparlanması öngörülen turizm faaliyetleri ile satışların nispeten olumlu seyretmesi beklenmektedir. Sektörün 2017 yılında %1 seviyesinde büyüyeceği öngörülmürken, büyümenin kaynağını alkolsüz içecekler ile bira üretiminin oluşturması beklenmektedir.

- Sektörün ihracatı düşük düzeydedir. İhracatın yüksek olmamasına karşın özellikle sektörün alkollü içecekler segmentinde yurt dışı faaliyetler toplam üretimin önemli kısmını oluşturmaktadır. Başta Rusya olmak üzere çevre ülkelerdeki jeopolitik riskler, alkollü içecekler sektöründe risklerin önümüzdeki yılda da canlı kalacağına işaret etmektedir. Ayrıca, Rusya'da satış hacminin %25'ini oluşturan 1,5 litrelik pet şişede bira satışının 2016 sonu itibarıyla yasaklanmasının, bu ülkede bira üretim maliyetlerini artıracığı ve satışları olumsuz etkileyeceği öngörülmektedir.
- Sektörde oldukça büyük firmalar faaliyet göstermekte olup, söz konusu firmaların dövizde yüksek açık pozisyona sahip oldukları bilinmektedir. Ayrıca, sektörün borçluluğu da yüksek seviyededir. Bu nedenlerle kurda ve faiz oranlarında yaşanan yükselişler sektörün finansal yapısını olumsuz etkilemektedir. 2017 yılında bir miktar artması beklenen faizler nedeniyle sektörün kısa vadeli borç stokunun uzun vadeye kayması beklenirken, kur artışlarının sektörün kârını 2014 yılında olduğu gibi negatif bölgeye taşıyabileceği düşünülmektedir.

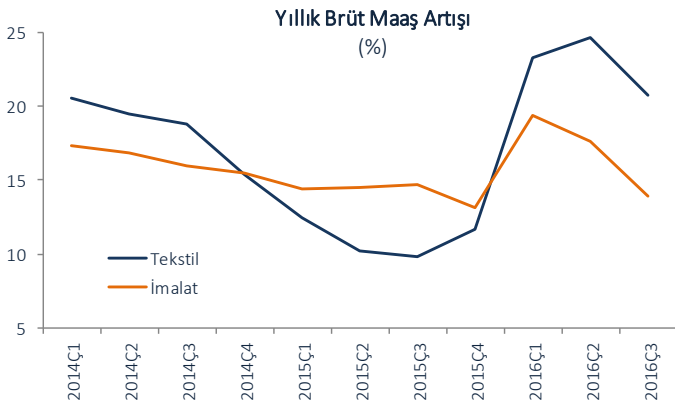
Kaynak: TÜİK, T.C. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Girişimci Bilgi Sistemi

2017'de Makroekonomik Değişkenlerin Sektör Üzerinde Beklenen Etkileri

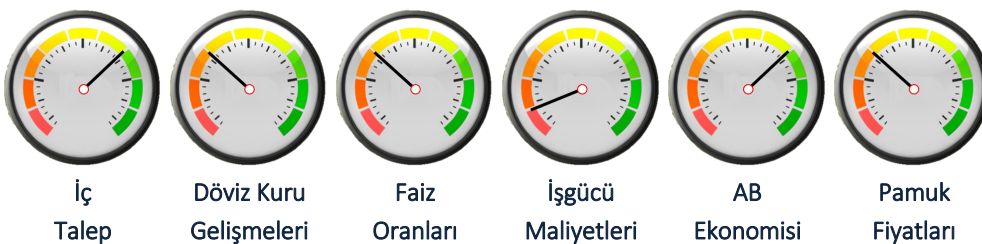
- Ana ihrac pazarlarımızdaki olumsuz görünüm nedeniyle son yıllarda küçülme eğiliminde olan tekstil sektöründe üretim 2016'da %1 artmıştır. Sektörde kapasite kullanım oranı da ortalama %77,4'e ulaşarak uzun dönemli ortalamasına yaklaşmıştır.
- 2016 yılında tekstil sektörünün ihracatı bir önceki yıla göre %0,6 daralmıştır. Bu dönemde Rusya'ya yönelik ihracatın hızla daraldığı görülürken, Bulgaristan ve Moldova gibi ülkelere ihracatın hızla artması dikkat çekmektedir.
- Sektörün önemli dış pazarlarından olan Rusya ile ilişkilerin iyileşme eğiliminde olmasının 2017'de ihracatı olumlu yönde etkilemesi beklenmektedir. Önceki yıllarda 1 milyar USD civarında seyreden Rusya'ya tekstil ürünleri ihracatı, 2016 yılında 62 milyon USD seviyesinde kalmıştır.
- Turizm sektöründeki olumsuz görünümün tekstil sektörünün iç satışlarını baskılayacağı düşünülmektedir. Bu gelişmeden en fazla ev tekstili ürünleri imalatında faaliyet gösteren şirketlerin etkileneceği öngörülmektedir. Tekstil sektöründe ihracatın yaklaşık %20'sini oluşturan halı grubunda dış satışlar son dönemde gerileme eğilimindedir. Önemli dış pazarlar arasında yer alan Suudi Arabistan ve Irak kaynaklı talebin gerilemesi bu gelişmede etkili olmaktadır.
- 2016 yılında asgari ücrete yapılan zam nedeniyle tekstil, ücretlerin en hızlı arttığı sektörlerden biri olmuştur. Emek yoğun olan sektörde işçi ücretleri %23 düzeyinde artmıştır.

- Tekstil sektöründe kullanılan başlıca hammaddelerden pamuk fiyatlarının 2017 yılında hafif artış kaydedeceği öngörülmektedir. Yukarı yönlü hareketin daha belirgin olacağı petrol fiyatlarındaki gelişmeler de sentetik elyafın ağırlıklı olarak kullanıldığı iplik ve kumaş üreticilerinin üretim maliyetlerini olumsuz yönde etkileyecektir.
- Üretim maliyeti bakımından rakip Asya ülkelerine göre dezavantajlı konumda olan tekstil üreticileri yurt içinde antidamping uygulamaları gibi ticaret politikası önlemleriyle korunmaktadırlar. Son dönemde sentetik iplik ithalatı üzerinden alınan vergilerin artırılması yerli üreticiler açısından olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.
- Geçtiğimiz yıl Türkiye ile Pakistan arasında imzalanan Serbest Ticaret Çerçeve Anlaşması'nın (STA) 2017 yılında yürürlüğe girmesi beklenmektedir. Dünyanın önde gelen pamuk üreticilerinden Pakistan'ın ihracatı büyük ölçüde tekstil ve hazır giyime dayanmaktadır. Önceki yıllarda alınan önlemler çerçevesinde Pakistan'dan ilgili ürünlerin ithalatı 2011 yılındaki 588 milyon USD seviyesinden 2016'da 180 milyon USD'ye gerilemiştir. 2017 yılında ise, STA'nın mevcut haliyle devreye girmesi halinde başta pamuklu kumaş olmak üzere Pakistan çıkışlı ürün ithalatında artış gündeme gelebilecektir.

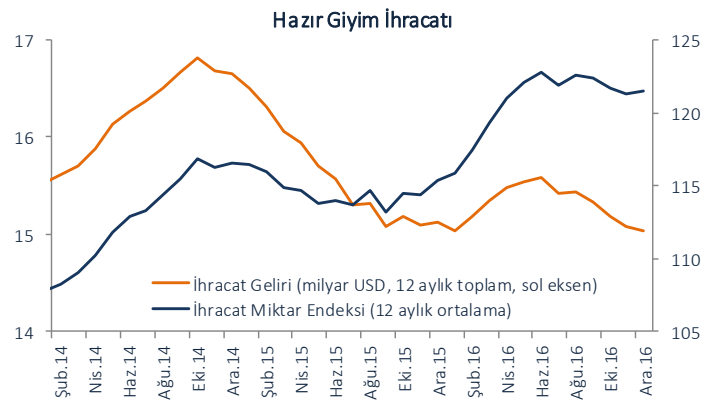
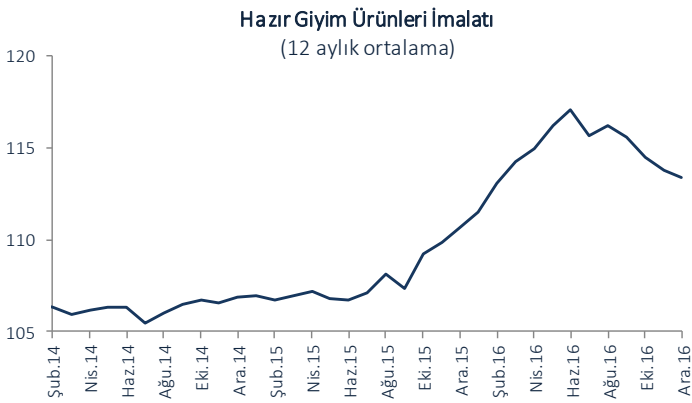

Kaynak: TÜİK, TCMB

2017'de Makroekonomik Değişkenlerin Sektör Üzerinde Beklenen Etkileri

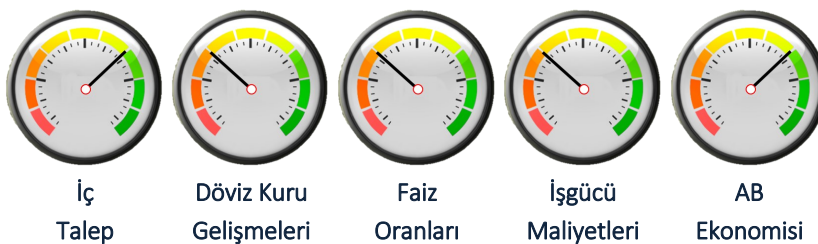

- Üretiminin önemli bir kısmını yurt dışı piyasalara yönelik yapan hazır giyim sektörü, dış talepteki canlanmanın etkisiyle 2016 yılında olumlu bir görünüm sergilemiştir. Bu dönemde sektörde üretim yıllık bazda %2,5 artarak imalat sanayi ortalamasından hızlı yükselmiştir.
- Hazır giyim sektöründe son dönemde toplam ciroda artış kaydedilmesine karşılık kârlılığın yatay seyrettiği görülmektedir. Bu gelişmede, TL'deki değer kaybı nedeniyle ithal hammadde maliyetlerinin yükselmesi önemli bir rol oynamaktadır.
- Sektörün önemli ihracat pazarları arasında yer alan Avrupa ülkelerinde yerel para birimlerinin dolar karşısında önemli ölçüde değer kaybettiği görülmektedir. Bu gelişme, hazır giyim sektörünün ihracat gelirlerini baskılamıştır.
- Küçük ölçekli firmaların yüksek bir paya sahip olduğu Türk hazır giyim sektöründe düşük verimlilik oranı ve kayıt dışılık gibi yapısal sorunlar bulunmaktadır. 2016 yılında gerçekleştirilen asgari ücret artışının sektördeki kayıt dışılığı artırdığı düşünülmektedir.
- Hazır giyim sektörünün kısa vadeli yabancı para borç stoku nispeten yüksek düzeydedir. Sektörün kur riskini ihracat gelirleriyle dengelediği göz önünde bulundurulduğunda, firmaların nakit akışlarındaki gelişmelerin yakından takip edilmesi gerekmektedir.
- 2017 yılında sektörün ihracatındaki yukarı yönlü hareketin önümüzdeki dönemde belirginleşeceği düşünülmektedir. Yakın coğrafyamızdaki büyük pazarlardan Rusya ile ilişkilerin iyileşme kaydetmesi hazır giyim ihracatını destekleyecektir. Öte yandan, iplik ve kumaş fiyatlarında ön görülen artışın sektörün üretim maliyetlerini etkilemesi beklenmektedir. Bu etkinin, bazı girdi maddelerinde yapılan KDV indirimleri ile sınırlandırılması hedeflenmiştir.
- Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesi'nde istihdamı artırmak amacıyla verilen teşviklerin hazır giyim sektöründe büyümeyi destekleyeceği düşünülmektedir.
- Hazır giyim sektörünün dünya pazarındaki ağırlığını artırmak için yurt dışında da pek çok ülkede yatırımı bulunmaktadır.
- 2017 yılında yürürlüğe girmesi beklenen Pakistan ile Serbest Ticaret Anlaşması Çin ve Bangladeş menşeli hazır giyim ürünlerinin ithalatını kolaylaştıracaktır. Ucuz işgücü nedeniyle fiyat avantajına sahip bu ürünlerin yurt içindeki varlığını artırması Türk hazır giyim sektörü açısından önemli bir risk unsuru olarak değerlendirilmektedir.

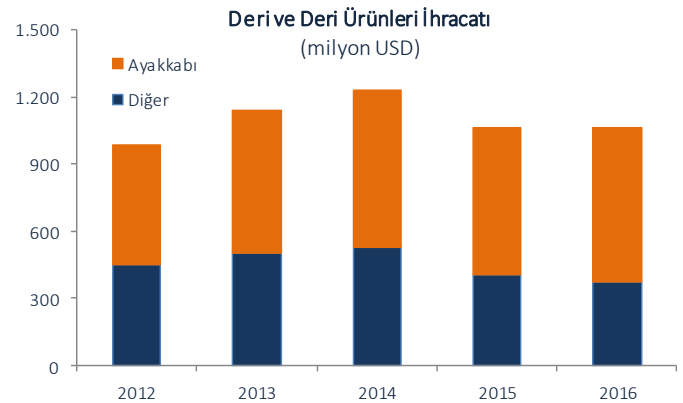
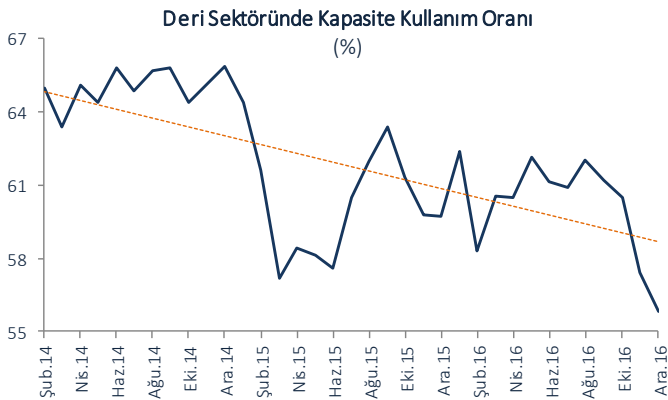

Kaynak: TÜİK

2017'de Makroekonomik Değişkenlerin Sektör Üzerinde Beklenen Etkileri

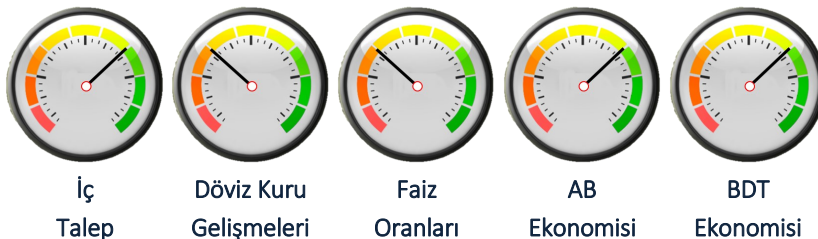

- 2016 yılında deri sektöründe sınai üretim %7,1 gerileyerek zayıf performansını sürdürmüştür. Sektörün kapasite kullanım oranı ortalama %60,2 ile imalat sanayinin oldukça altında seyretmektedir.
- Deri sektörü toplam satışlarının yaklaşık %25'ini dış pazarlarda gerçekleştirmektedir. Sektörün ana ihrac pazarları Rusya, AB ülkeleri ve Orta Doğu ülkeleridir.
- Sektörün 2015'te gerileyen ihracatı, 2016 yılında cüzi bir miktar artış kaydetmiştir. Deri ürünleri ihracatı yaklaşık %0,3 artışla 1,1 milyar USD seviyesinde gerçekleşirken, Rusya kaynaklı kaybın Bulgaristan pazarına yönelik satışlarla telafi edildiği görülmektedir.
- Sektörün ihracatının yaklaşık %66'sını oluşturan ayakkabı grubunda dış satışlar son yıllarda istikrarlı seyretmektedir. 2016 yılında en fazla ayakkabı ihraç edilen ilk üç pazar Irak, Almanya ve Suudi Arabistan olmuştur. Rusya ile iyileşme kaydeden ilişkilerin 2017 yılında ihracatı destekleyeceği düşünülmektedir. Ayrıca, petrol fiyatlarındaki toparlanma çerçevesinde önemli pazarlardan Suudi Arabistan'da iç talebin yeniden artış eğilimine girmesi deri sektörünün dış satışlarını olumlu yönde etkileyecektir.
- Türk deri sektörü yurt içinde hayvan sayısının yetersiz olması nedeniyle ham deride ithalata bağımlıdır. Bu durum sektörün döviz kurundaki gelişmelere karşı duyarlılığını artırmaktadır. Ayrıca deri sektörü, maliyetlerde kaydedilen yükselişleri tüketiciye yansıtamamaktadır. Bu durum sektörün kârlılığı üzerinde baskı kurmaktadır.
- Deri sektöründe yatırımlar ayakkabı imalatı yapan firmalar önderliğinde gerçekleştirilmektedir. Derinin tabaklanması sektöründe daha çok modernizasyona yönelik yatırımlar yapılmaktadır. Deri ve kürkten giyim eşyası sektöründe ise yatırımlar oldukça düşük seviyededir.
- 2016 yılında sektörün ara malı ithalatını kısıtlayıcı yönde önlemler alınmıştır. Suni deri ürünleri ve ayakkabı imalatında kullanılan deri ürünleri (saya) ithalatındaki vergi artırılmıştır. Alınan bu önlemlerin önümüzdeki dönemde ayakkabı yan sanayiinde yatırımlara olanak sağlayabileceği düşünülmektedir.

Kaynak: TCMB, TÜİK

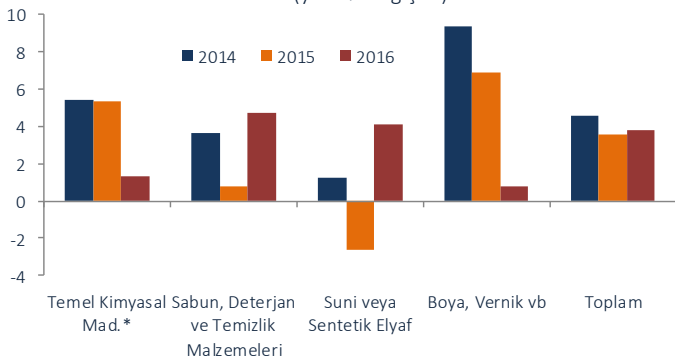
2017'de Makroekonomik Değişkenlerin Sektör Üzerinde Beklenen Etkileri

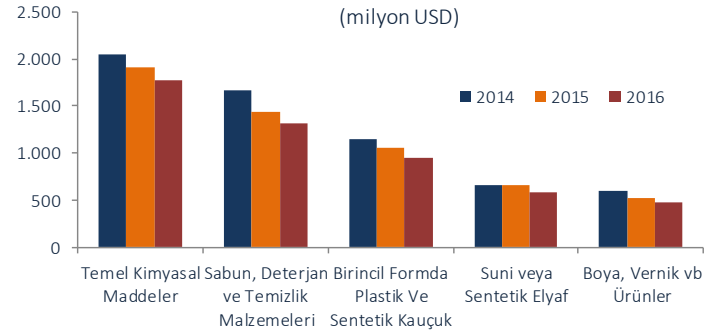
- 2016'da kimya sektöründe sanayi üretim 2015'e göre %3,8 oranında artarken, kapasite kullanım oranı %73,4 düzeyine gerilemiştir.
- Haşere ilaçları ve diğer kimyasal ürünler alt sektörlerinde üretim sırasıyla %19,3 ve %11 oranlarında artış kaydetmiştir. Temel kimyasal maddeler ve boya, vernik alt sektörlerinin üretimi %1,3 ve %0,7 gibi sınırlı ölçülerde artarken, sabun ve deterjan ile suni veya sentetik elyaf alt sektörlerinin imalat artışı %4,7 ve %4,1 olmuştur.
- 2016'da sektörün ihracatı 6 milyar USD, ithalatı 24,6 milyar USD, ihracatın ithalatı karşılama oranı %24,6 düzeyinde gerçekleşmiştir. 2015 ile kıyaslandığında ihracatın %7,4, ithalatın %5,1 azaldığı görülmektedir.
- 2016'da sektörün en büyük ihracat pazarları İran, Irak, İtalya, Mısır ve Çin olmuştur. Söz konusu 5 ülkenin sektör ihracatındaki payı %26,3 düzeyindedir. 2016 yılında önemli ihracat pazarlarından Rusya'ya yapılan ihracat 2015'e göre %32,6 daralmıştır.
- 2016'da en fazla Almanya, Çin, Suudi Arabistan, Güney Kore ve Fransa'dan kimyasal ürün ithal edilmiştir.

- Sektör üretiminin %30'u doğrudan nihai kullanıcıya ulaşırken, %70'i diğer sektörlerde hammadde ve ara malı olarak kullanılmaktadır. Bu çerçevede özellikle imalat sanayiindeki aktivitenin seyri kimya sektörünün görünümü üzerinde etkilidir.
- 2017 yılında sektörün imalat sanayiinin genel seyrine paralel olarak yatay bir seyir izlemesi beklenmektedir.
- Hammaddede ithalata bağımlılığın oldukça yüksek olması sektörün döviz kurundaki yükselişlere karşı kırılganlığını artırmaktadır. 2017 yılında sektörün ana hammaddesi olan petrol fiyatlarında gözlenebilecek artışın üretim maliyetlerini olumsuz etkilemesi beklenmektedir.
- İhracat pazarlarında yoğunlaşma gözlenmemesine rağmen yurt dışı satışlarının toplam cirodaki payının nispeten yüksek olması sektörün küresel ekonomik aktivitenin seyrine olan duyarlılığını artırmaktadır.
- Sektörde çevre mevzuatı başta olmak üzere uyulması gereken standartlar ve düzenlemeler önemli maliyetler yaratmaktadır. Ağırlıklı olarak KOBİ'lerin faaliyet gösterdiği sektörün AR-GE faaliyetlerini artırması ve katma değeri yüksek ürünlere yönelmesi önem arz etmektedir.

Alt Sektörler Bazında Sanayi Üretimi
(yıllık % değişim)

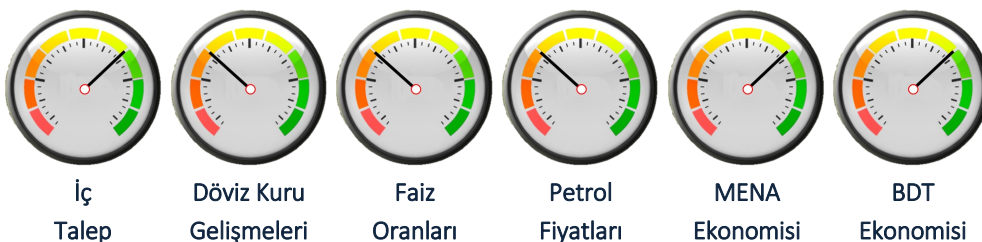
Alt Sektörler İtibarıyla İhracat
(milyon USD)

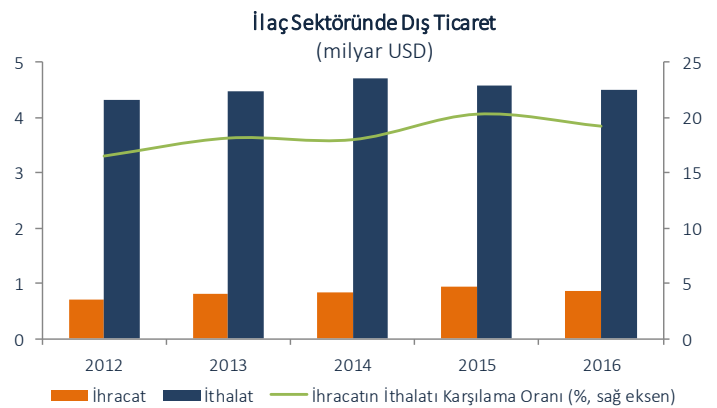
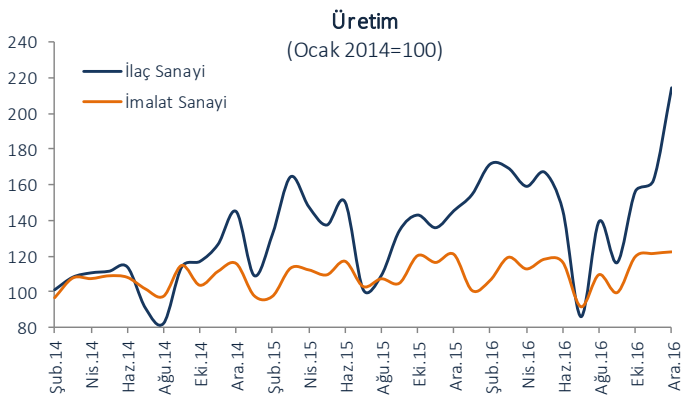
Kaynak: TÜİK

*Birincil Formda Plastik ve Sentetik Kauçuk İmalatını da içermektedir.

2017'de Makroekonomik Değişkenlerin Sektör Üzerinde Beklenen Etkileri

- İlaç sektörü, yüksek katma değer yaratan, rekabetin yoğun olduğu stratejik sektörler arasında yer almaktadır. Sektör dünyadaki yapılanmanın aksine çok sayıda firmanın faaliyet gösterdiği parçalanmış bir görünüme sahiptir.
- 2016'da temel eczacılık ürünlerinin ve eczacılığa ilişkin malzemelerin üretimi %14,4 oranında artış kaydetmiştir. Sektörde artan kapasitenin etkisiyle KKO 2016 yılında %75,2'den %73,9'a gerilemiştir.
- 2016 yılında 4,5 milyar USD tutarında ilaç ithal edilirken, 865 milyon USD tutarında ilaç ihracat edilmiştir. Bu dönemde ihracatın ithalatı karşılama oranı %19,2 düzeyinde gerçekleşmiştir.
- Nüfustaki artış ve yaşlanma eğilimi, ortalama yaşam süresinin uzaması, artan refah düzeyi ve sağlıklı yaşama yönelik farkındalığın artışı gibi faktörler dikkate alındığında, ilaç sektörünün orta vadede ilaç tüketimindeki artışa bağlı olarak büyümeye devam etmesi beklenmektedir.
- Sektörün en önemli alıcısı olan kamuda tasarruf amacıyla yapılan düzenlemeler fiyatlar üzerinde baskı yaratmakta, üretici firmaların kâr marjlarını olumsuz etkilemektedir.
- Hammadde ve ara mamulde dışa bağımlılığın yüksek olması, bununla birlikte fiyatlamada euro kurunun belirli dönemler itibarıyla sabitlenmesi sektörde üretim yapan firmaları eurodaki yukarı yönlü hareketlere karşı kırılgan bir hale getirmektedir.
- Sektörde faaliyet gösteren bazı firmaların kâr marjlarındaki oynaklığı azaltmak için son yıllarda reçetesiz ilaç pazarına yöneldikleri gözlenmekte olup, bu trendin 2017 yılında da devam etmesi beklenmektedir.
- İlaç pazarında kutu bazında imal ilaçlar %75 pay ile hâkim durumdayken, değer bazında ithal ilaçların payı %55 düzeyine çıkmaktadır. Bu durum ithal edilen referans ilaçların katma değerinin ve fiyatının yüksek olmasından kaynaklanmaktadır.
- Son yıllarda firmaların iç piyasada oluşan fiyat baskısının etkisini azaltmak için Balkanlar ve BDT ülkeleri başta olmak üzere yeni pazarlara yöneldiği görülmektedir. Bununla birlikte, yakın pazarlarımızdaki jeopolitik sıkıntılar ve bazı ülkelerin fiyat sistemlerinde Türkiye'deki fiyatları referans alması ihracat üzerinde baskı yaratmaktadır.
- Temmuz 2015'te yapılan düzenlemeyle 2016 başından itibaren fiyat düzenlemelerinin sistemli hale getirilmesi sektörün kâr marjının daha öngörülebilir hale gelmesini sağlamıştır. 2016 yılında 2,11 olarak belirlenen EUR/TL kuru, 20 Şubat 2017'den itibaren geçerli olmak üzere 2,34'e yükseltilmiştir.
- Son yıllarda sektöre yönelik yatırımların stratejik olarak değerlendirilerek teşvik edilmesi, biyoteknolojik ilaç geliştirilmesine ve üretimine yönelik yatırımlar ve özel sektör-üniversite işbirliği ile geliştirilen projeler sektörde büyümenin sürdürülebilir olabileceğine işaret etmektedir.

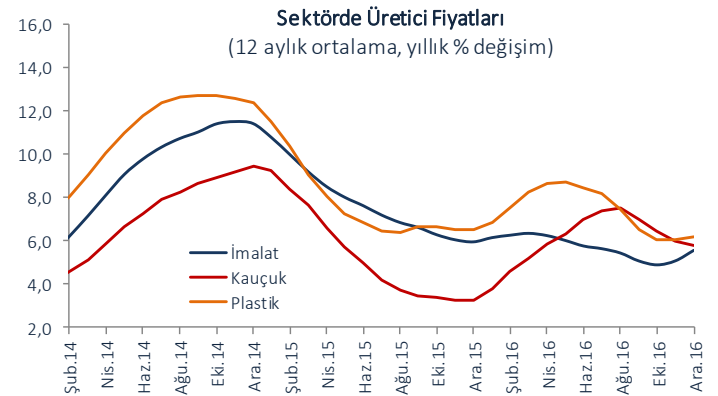
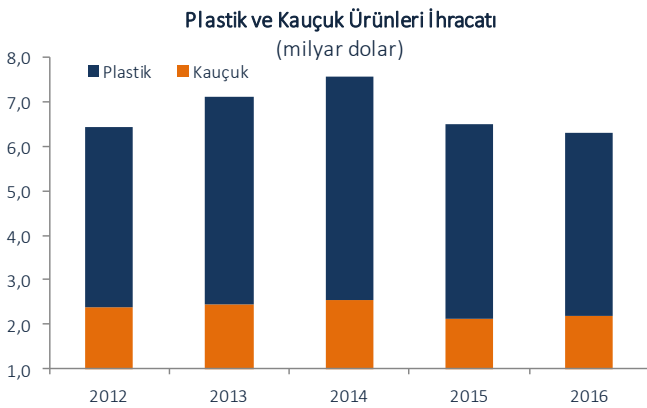
Kaynak: TÜİK

2017'de Makroekonomik Değişkenlerin Sektör Üzerinde Beklenen Etkileri

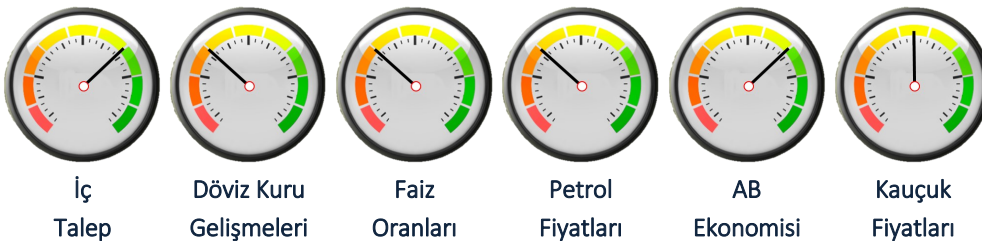
- Türk plastik sektörü, 2016'da gerçekleştirdiği 9 milyon tonluk üretimle dünyanın en büyük altıncı imalatçısıdır. Bu dönemde, sektörde toplam üretim değeri 35 milyar USD civarında gerçekleşmiştir.
- Plastik sektörü başta otomotiv, beyaz eşya ve elektrikli teçhizat olmak üzere birçok sektörlere girdi sağlamaktadır. İlgili sektörlerin genel olarak ihracatçı yapıya sahip olması ve bu sektörlerin ihraç pazarlarının istikrarlı bir görünüm sergilemesi sektöre ilişkin beklentileri olumlu yönde etkilemektedir. Sektörün, 2017 yılında %6 civarında büyümesi beklenmektedir.
- Hammadde fiyatlarındaki gerileme paralelinde düşen fiyatların da etkisiyle plastik ürünleri ihracatı 2016'da gerileyerek 4,1 milyar USD olmuştur. Ürün bazında değerlendirildiğinde, ihracatın büyük ölçüde Avrupa ülkelerine yapıldığı plastik ev eşyaları grubunda dış satışların canlı seyrettiği görülmüştür. Sektörün önemli kalemlerinden inşaat malzemeleri ihracatı ise Orta Doğu pazarındaki belirsizliklerden olumsuz yönde etkilenmiştir.
- Plastik sektöründe yoğunlaşma genel olarak düşük seviyededir. Ölçek ekonomisi avantajını kullanamayan firmaların kâr marjları da düşüktür.
- Plastik sektörünün en önemli sorunu hammaddede yerli üretimin yetersiz olmasıdır. Sektör hammaddede %85 oranında ithalata bağımlıdır.

- Ham petrolün varil fiyatının dünyadaki arz kesintisi nedeniyle 2017'de yükseliş eğiliminde olacağı düşünülmektedir. Bu durum, sektörün üretim maliyetlerini yukarı yönde etkileyecektir.
- Türkiye'de kauçuk ürünleri üretimi otomotiv sektörüne paralel gelişim kaydetmektedir. Sektörde yoğunlaşma özellikle lastik üretiminde yüksek seviyededir.
- 2016 yılında Çin başta olmak üzere pek çok Uzak Doğu Asya ülkesinden ithal edilen kauçuk ürünlerine getirilen ek vergiler yerli üreticilerin desteklenmesi bakımından önemli bir gelişmedir.
- Kauçuk ürünlerinin ihraç edildiği pazarlar arasında Almanya, İtalya ve Fransa gibi Avrupa'nın önemli otomobil üreticileri bulunmaktadır. Son yıllarda bir miktar gerileyen sektör ihracatının Avrupa pazarındaki gelişmelere paralel olarak seyrini sürdüreceği düşünülmektedir.
- Türkiye doğal ve sentetik kauçukta dışa bağımlı durumdadır. Öte yandan, özel sektörün sentetik kauçuk üretimine yönelik yatırımları sürmekte olup sektörde dışa bağımlılığın orta vadede azalması beklenmektedir.
- Dünya pazarında önde gelen üreticilerin arz kesintileri nedeniyle 2016 yılında dalgalı bir seyir izleyen kauçuk fiyatlarının önümüzdeki dönemde yatay seyredeceği öngörülmektedir.

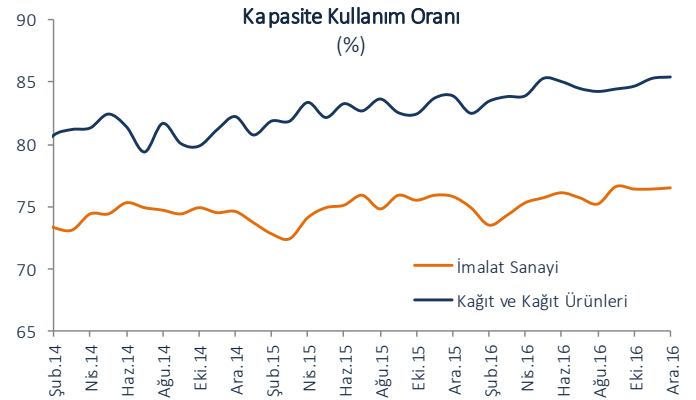
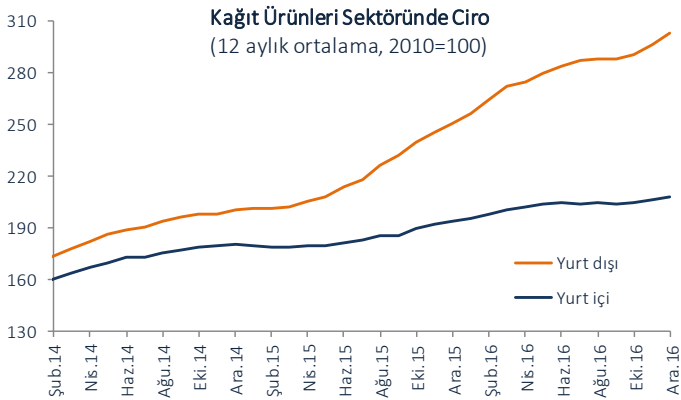

Kaynak: TÜİK

2017'de Makroekonomik Değişkenlerin Sektör Üzerinde Beklenen Etkileri

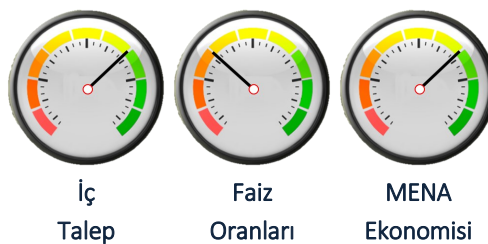

- Türkiye’de kağıt ve kağıt ürünleri sektörü büyüme eğilimini 2016 yılında da sürdürmüştür. Sektörde sınavi üretim %4,0 oranında artarken, kapasite kullanım oranı %84,4 ile imalat sanayi ortalamasının oldukça üzerinde seyretmektedir.
- Türkiye’de kişi başına kağıt tüketiminin 40 kg civarı ile Avrupa ortalamasının yarısında olması sektörün yüksek büyüme potansiyelini göstermektedir.
- Sektör küresel ölçekte söz sahibi olabilecek bir üretim kapasitesine erişememiştir. Bu durumun en temel sebeplerinden biri sektörün hammaddede dışa bağımlı olmasıdır.
- 2016 yılında küresel piyasalarda yatay seyreden kağıt hamuru fiyatlarının bu hareketini önümüzdeki dönemde de sürdürmesi beklenmektedir. Bununla birlikte, TL’deki zayıflığın süreceği öngörüsüyle girdi fiyatlarının önümüzdeki dönemde artmaya devan edeceği düşünülmektedir.
- Yurt içinde atık kağıt dönüşüm oranı %40 ile düşük seviyede olup, bu oranın orta vadede yükseliş eğilimini koruması kağıt sektörünün gelişimini destekleyecektir.
- Kağıt ve kağıt ürünleri üretiminde elektrik giderleri toplam maliyetin yaklaşık %25’ini oluşturmaktadır. Enerji fiyatlarının küresel piyasalarda yükseliş eğiliminde olmasına karşılık yurt içinde elektrik fiyatlarının yatay seyredeceği öngörülmektedir.
- Sektör üretim maliyetlerindeki artışı fiyatlara yansıtarak kâr marjını koruyabilmektedir. 2016 yılında sektör genelinde fiyatlar %8 artmıştır.
- Sektörün ihracatı artış eğilimini 2016 yılında da koruyarak 1,9 milyar USD seviyesine ulaşmıştır. Temizlik kağıtları, sektörün toplam ihracatının yarısını oluşturmaktadır. Çevre ülkeler Türkiye’nin kağıt ve kağıt ürünlerinde en önemli ihraç pazarlarıdır. Son dönemde artan belirsizlikler nedeniyle Orta Doğu ülkelerine yapan ihracat ivme kaybederken sektör, Yunanistan ve İsrail gibi pazarlara yönelerek bu kayıplarını telafi etmiştir.
- Kağıt ve kağıt ürünleri sektöründe faaliyet gösteren firmaların yurt içi ve yurt dışında yatırımları devam etmektedir. Yurt dışındaki yatırımlarda temizlik kağıdı tesisleri ön plana çıkmaktadır. Sektör büyüme eğilimini 2017 yılında da sürdürecektir.

Kaynak: TÜİK, TCMB

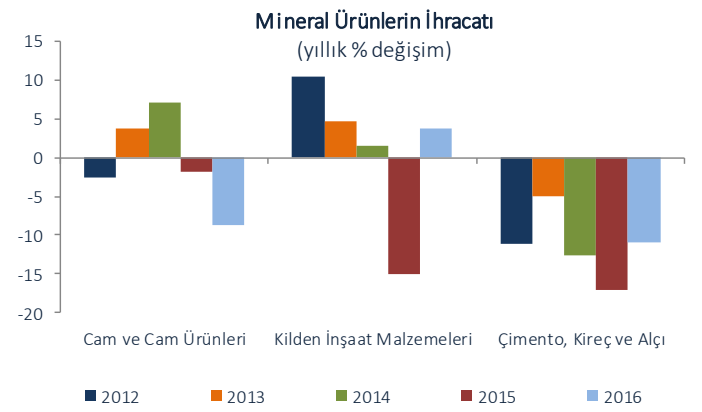
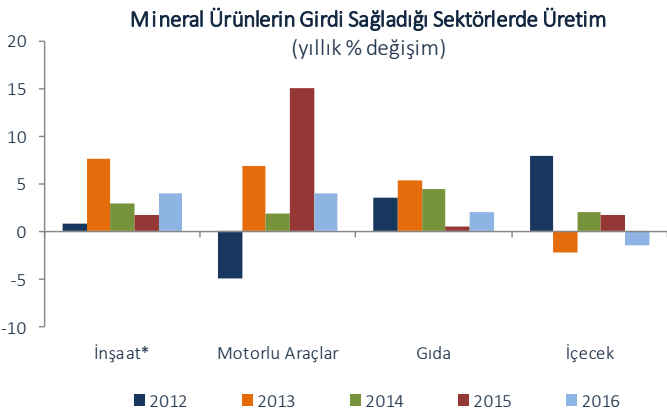
2017’de Makroekonomik Değişkenlerin Sektör Üzerinde Beklenen Etkileri

- Çimento ve seramik ürünlerinde iş hacmi ağırlıklı olarak inşaat sektöründeki aktivite paralelinde belirlenmektedir. Cam sektöründe ise, yine önemli olan inşaat sektörünün yanı sıra otomotiv, gıda ve beyaz eşya sektörlerinin seyri etkilidir.
- 2016'da inşaat sektöründeki ılımlı büyümeye karşın dış pazarlardaki zayıf görünüm nedeniyle mineral ürünler sektörünün genelinde durgunluk hâkim olmuştur. Bununla birlikte, düz cam alt sektörü otomotiv sektöründe gözlenen hızlı üretim artışının etkisiyle, seramik sıhhi ürünler alt sektörü dış satışlardaki gelişmelere bağlı olarak sektör genelinden olumlu yönde ayrılmıştır.
- Konut stokunda bölgesel artışların yanı sıra hanehalkının harcanabilir gelirinde gözlenebilecek gerilemenin 2017 yılında yeni konut talebini sınırlandırabileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte kentsel dönüşüm ve alt yapı projeleri gibi kamu kaynaklı inşaat faaliyetlerinin sektörü bir miktar hareketlendirmesi beklenmektedir. Bu çerçevede, mineral ürünlere yönelik talebin 2017 yılında 2016 yılındaki seviyelerini koruyacağı tahmin edilmektedir.
- İhracatçı niteliği bulunan sektörün faaliyetlerinde başta bölge ülkeleri olmak üzere dış pazarlardaki gelişmeler de etkili olmaktadır. Sektörün 2016 yılında yakın pazarlardaki sıkıntıları uzak pazarlara yönelerek aşmaya çalıştığı gözlenmiştir. Alt sektörlerde miktar bazında ihracat artışları gözlenmekle birlikte değer bazında ihracat sektör genelinde %6,1 gerilemiştir. Bu gelişmede birim

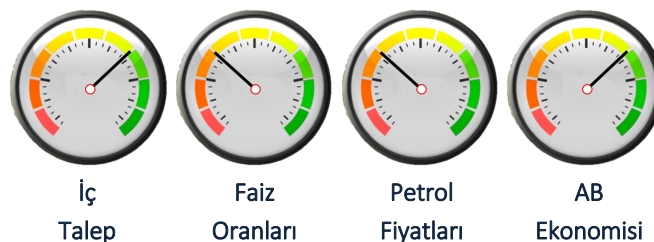
fiyatlardaki gerilemenin yanı sıra euro'daki değer kaybı da etkili olmuştur. 2016'da sadece seramik alt sektörünün ihracatı dolar bazında %1,4 artış kaydetmiştir.

- 2017 yılında Orta Doğu pazarındaki sorunlar devam etmekle birlikte, Rusya ile ilişkilerin düzelmesinin yurt dışı müteahhitlik faaliyetlerine yansması halinde sektörün ihracatının bir miktar ivme kazanması mümkün olabilecektir.
- Euro Alanı ekonomilerinde yaşanacak ılımlı büyümenin seramik ve cam ürünleri ihracatını miktar bazında olumlu etkilemesi beklenmekle birlikte, değer bazında ihracatın gelişimi euro/dolar paritesindeki hareketlere bağlı olarak baskı altında kalabilecektir.
- Hammaddenin büyük ölçüde yurt içinden sağlandığı sektör için döviz kurlarında yaşanan yukarı yönlü hareketler maliyet açısından önemli risk unsuru oluşturmamaktadır.
- Üretim süreci yüksek düzeyde enerji kullanımı gerektiren sektörde, 2017 yılında enerji fiyatlarında beklenen artışın taşıma maliyetleri başta olmak üzere sektörün maliyetlerini artırması beklenmektedir.
- Yurt içi ve yurt dışı pazarlarda rekabetin yoğun olduğu sektör açısından yaptırımların kalkmasıyla birlikte İran'ın sahip olduğu enerji kaynaklarının yarattığı avantajla önemli bir rakip olacağı tahmin edilmektedir.

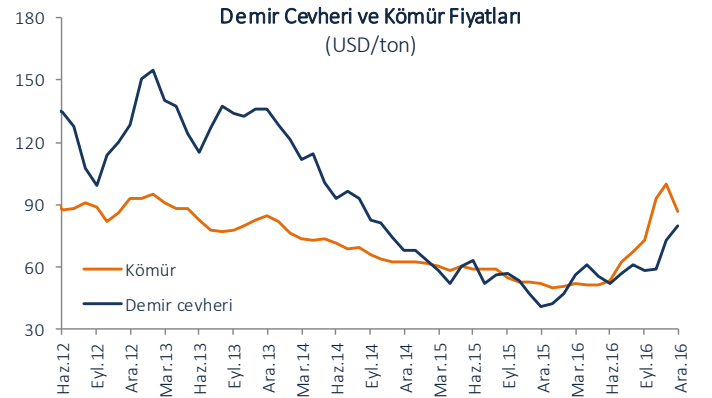
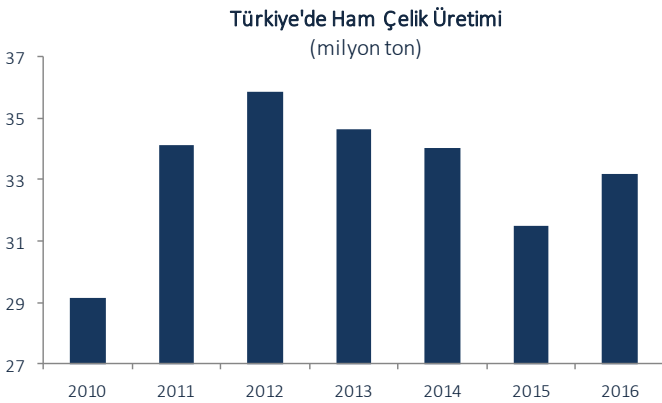

Kaynak: TÜİK

2017'de Makroekonomik Değişkenlerin Sektör Üzerinde Beklenen Etkileri

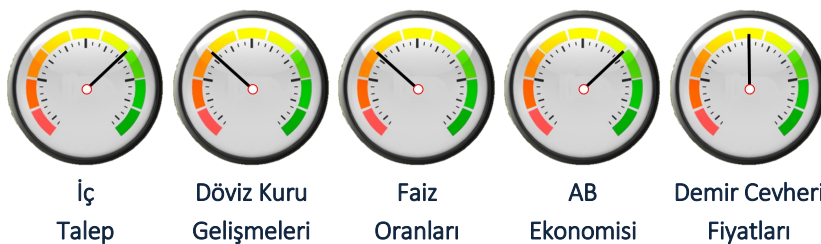

- 2012 yılında 36 milyon ton ile zirve yapan ham çelik üretimi izleyen yıllarda gerek yurt içinde iktisadi faaliyetin ivme kaybetmesi gerekse ihracat pazarlarındaki olumsuz gelişmeler nedeniyle gerilemiştir. 2016 yılında ise ham çelik üretimi bir miktar toparlanma kaydederek yaklaşık 33 milyon ton civarına ulaşmıştır. 50 milyon tonun üzerindeki üretim kapasitesiyle dünyanın önemli ham çelik imalatçıları arasında yer alan Türk demir çelik sektörü düşük kapasiteyle çalışmaktadır.
- Demir-çelik sektöründe hammadde toplam giderlerin %75-80'ini oluşturmaktadır. Türkiye'de ham çelik üretiminin büyük bir kısmı girdi olarak hurda metali kullanan elektrik ark ocaklı tesislerde gerçekleştirilmektedir. Dünya genelinde ise üretimde daha çok demir cevheri kullanılmaktadır.
- Türkiye'de demir çelik sektörünün performansında Çin kaynaklı gelişmeler etkilidir. Çin'de ekonominin ivme kaybetmesiyle ham çelik arzının iç piyasada eritememesi ülkenin ihracatının son yıllarda önemli ölçüde artmasına neden olmuştur. Bu dönemde, Türkiye'de de Çin menşeli ürünlerin payı artmıştır. Ayrıca, Çin'in ihracat pazarlarımızdaki payını artırması da yerli üreticileri olumsuz yönde etkilemiştir. 2016 yılında ise, Çin'de inşaat sektörünün ivme kazanmasının ardından ham çelik üretiminde kullandığı demir cevheri ve kömür fiyatlarının hurda metale kıyasla hızlı artış kaydetmesi, Türkiye'de sektörün fiyat avantajını desteklemiştir.
- 2017 yılında da Çin'in altyapı harcamalarına devam edeceği öngörüsü çerçevesinde ham çelikte arz fazlasının ve ihracatın gerilemesi beklenmektedir. Bununla birlikte, demir cevheri fiyatlarının seyri sektörün performansında etkili olacaktır. Demir cevheri fiyatlarının gerilemesi halinde Türk demir çelik sektörü 2016 yılında kazandığı maliyet avantajını kaybedecektir.
- Yurt içinde demir-çelik talebinin otomotiv sektöründeki olumlu seyir ve devam eden altyapı projeleri öncülüğünde artış eğilimini koruyacağı düşünülmektedir. Son dönemde demir çelik sektöründe dünya genelinde yaygınlaşan korumacı politikaların yurt içinde de uygulanması yerli üreticileri olumlu yönde etkileyecektir.
- Sektörün İngiltere'ye yönelik demir-çelik ihracatının 3,5 milyar USD'ye ulaştığı dikkate alındığında bu ülkede büyüme üzerindeki risklerin AB'den çıkışla birlikte 2017'de yeniden gündeme gelmesi beklenmektedir. Bu durum sektör üzerinde baskı yaratabilecektir. Ayrıca, ABD'nin Türkiye'den ithal ettiği çelik ürünlerine %42-50 arasında vergi koyması, 2017'nin ikinci çeyreğinden itibaren uzun ürünlerin ihracatında kısmen baskı yaratabilecektir.
- Demir dışı metal üretiminde öne çıkan alüminyum ve bakır sektörlerinin her ikisinde de Türkiye girdi bakımından ithalata bağımlıdır. 2017 yılında bakır ve alüminyum fiyatlarının artış eğiliminde olacağı ve bu gelişmenin ilgili sektörde kâr marjlarını baskılayacağı düşünülmektedir.

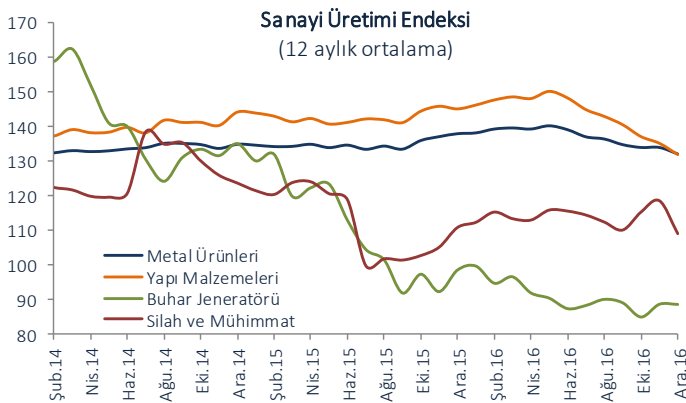
Kaynak: Türkiye Çelik Üreticileri Derneği, Dünya Bankası

2017'de Makroekonomik Değişkenlerin Sektör Üzerinde Beklenen Etkileri

- Metal ürünleri sektörü, yapı malzemeleri, buhar jeneratörü ve silah imalatı gibi geniş bir ürün grubunun üretimini kapsamaktadır. Türkiye’de metal yapı parçaları imalatı, üretimden aldığı %30’luk payla metal ürünleri sektörünün en büyük koludur.
- Sektörde yoğunlaşma alt gruplar bazından farklılık arz etmektedir. Metal yapı parçaları imalatında ve metalin işlenmesi sektörlerinde yoğunlaşma oldukça düşük seviyededir. Buhar jeneratörü üretiminde ve silah imalatında ise oligopol bir piyasa yapısı mevcuttur.
- 2016’da metal ürünleri imalatında ciro yıllık bazda %2,9 ile sınırlı ölçüde artmıştır. Bu dönemde, sektörün yurt içi cirosu %1,9 artarken, yurt dışı cirosu da TL’deki değer kaybıyla birlikte büyüme eğilimini korumuştur.
- 2017 yılında inşaat sektörünün yatay seyredeceği öngörüsüyle birlikte yurt içinde metal yapı parçaları talebinin baskılanması beklenmektedir.
- 2016 yılında, metal ürünleri sektöründe sanayi üretim %4,3 oranında daralmıştır. Alt gruplar bazında bu eğilim genele yayıldığı görülmektedir.
- Sektörün ihracatı ürün fiyatlarındaki gerileme paralelinde aşağı yönlü seyretmektedir. Türkiye’nin metal ürünleri ihracatı 2014 yılında 8,1 milyar USD ile rekor kırdıktan sonra izleyen yıllarda kademeli bir şekilde gerileyerek 2016’da 6,7 milyar USD seviyesinde gerçekleşmiştir.

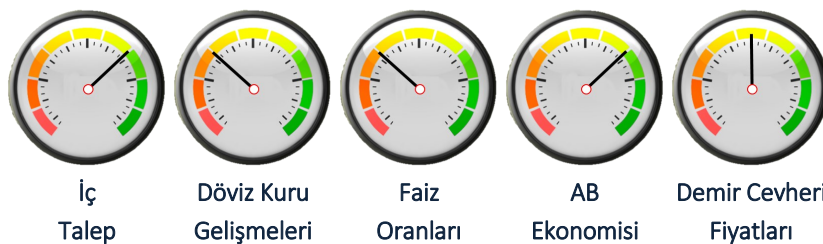
- Sektörün pazar çeşitlendirmesinde başarılı olduğu gözlenmektedir. Türkiye’nin metal ürünleri ihracatında gelişmiş Avrupa ülkeleri ile Türk müteahhitlik sektörünün faaliyet gösterdiği ülkeler üst sıralarda yer almaktadır. Son dönemde, yurt dışı müteahhitlik sektörünün çevre ülkelerde yaşanan sorunlar nedeniyle daralma eğiliminde olması metal ürünleri ihracatını da olumsuz etkilemiştir. Önümüzdeki dönemde ise, Rusya başta olmak üzere çevre ülkelerle ilişkilerin iyileşme kaydetmesi sektörün ihracatına katkı sağlayacaktır.
- Uygulanan ambargolar nedeniyle son yıllarda ekonomik aktivitenin baskı altında kaldığı İran’da, inşaat sektörü büyük bir büyüme potansiyeli taşımaktadır. İran’da altyapıya ve konut sektörüne yönelik yatırımların beklentiler paralelinde artmasıyla birlikte İran’ın yapı malzemelerine olan talebi artacak ve sektör bu gelişmeden olumlu yönde etkilenebilecektir.
- Küresel piyasalarda artış eğiliminde olan metal fiyatları 2016 yılında sektörün girdi maliyetlerinin artmasına neden olmuştur. Bu eğilimin 2017 yılında ivme kaybetmesi halinde maliyetler üzerindeki baskının hafifleyeceği ve metal ürünleri sektörünü olumlu etkileyeceği düşünülmektedir.

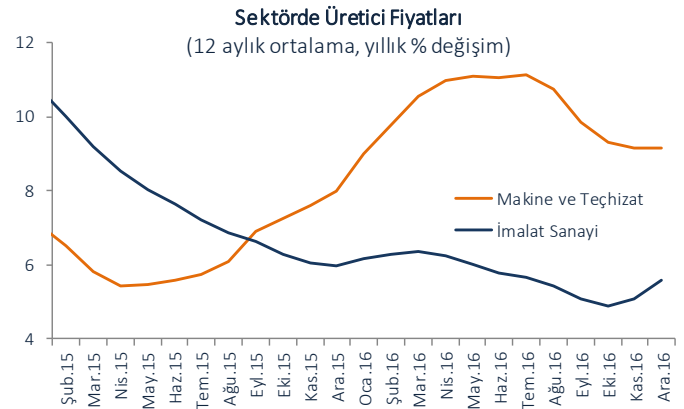
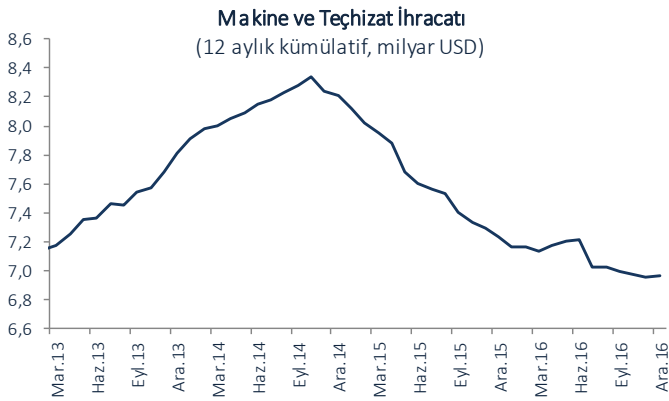
İhracat (milyon dolar)	2013	2014	2015	2016	Trend
Almanya	772	871	792	796	
İngiltere	385	391	382	425	
Irak	809	756	420	298	
İtalya	280	275	250	290	
ABD	368	320	283	280	
Türkmenistan	296	422	402	262	
Romanya	170	190	229	238	
Fransa	239	226	233	222	
Suudi Arabistan	151	171	213	172	
Diğer	4.227	4.517	3.891	3.744	
Toplam	7.697	8.140	7.096	6.727	

Kaynak: TÜİK

2017’de Makroekonomik Değişkenlerin Sektör Üzerinde Beklenen Etkileri

- 2016 yılında Türkiye’de artan belirsizlikler nedeniyle yatırım harcamalarının son dört yılın en zayıf performansını sergilemesi makine ve teçhizat sektöründe üretimin baskı altında kalmasına neden olmuştur. Sektörde üretim 2016 yılında %0,8 ile sınırlı oranda artmış, kapasite kullanım oranı ise %77,8 ile yatay seyretmiştir.
- 2017 yılında sektörde büyümenin ürün grupları bazında farklılık arz edeceği düşünülmektedir. Önümüzdeki dönemde, tarım makineleri ve sanayi tipi havalandırma cihazlarının imalatında iktisadi faaliyetin diğer ürünlerden olumlu yönde ayrışabileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte, yurt içinde yatırımların zayıf seyredeceği öngörüsü altında diğer ürün gruplarında talebin baskılanacağı düşünülmektedir.
- 2016 yılında demir çelik sektöründe aktivitenin bir miktar ivme kazanması, takım tezgâhları sektörüne yönelik talebi olumlu yönde etkilemiştir. Son iki yıllık dönemde düşüş eğiliminde olan takım tezgâhları üretimi 2016 yılında %7,5 artmıştır.
- 2016 yılında 7 milyar USD civarında olan sektörün ihracatı son iki yıllık dönemde %15 civarında daralmıştır. Bu gelişme büyük ölçüde Rusya, Irak ve Azerbaycan pazarlarındaki olumsuz gelişmelerden kaynaklanmaktadır. Rusya ile ilişkilerin iyileşmesinin yanı sıra Azerbaycan’da büyümenin ivme kazanması önümüzdeki dönemde Türkiye’nin makine ve teçhizat ihracatını destekleyecektir.
- Başlıca girdi kalemlerinden olan demir-çelik ürünlerinde dünya fiyatlarında gözlenen artışın yurt içine de yansımaları, sektörde maliyetlerin artmasına neden olmuştur. 2017 yılında ise, demir cevheri fiyatlarındaki olası bir düşüşün üretim maliyetlerini olumlu etkileyebileceği düşünülmektedir.

Kaynak: TÜİK

2017’de Makroekonomik Değişkenlerin Sektör Üzerinde Beklenen Etkileri

İç
Talep

Döviz Kuru
Gelişmeleri

Faiz
Oranları

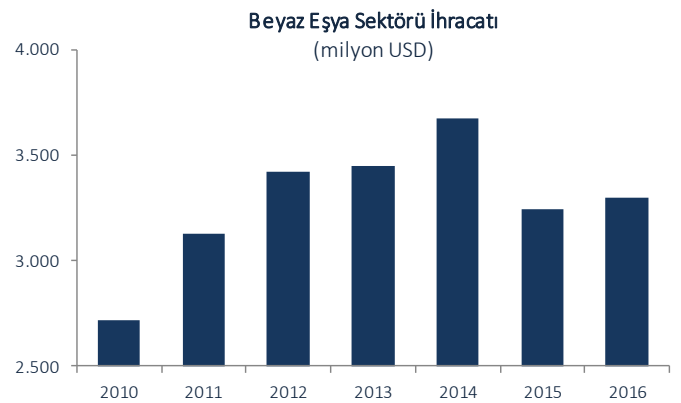
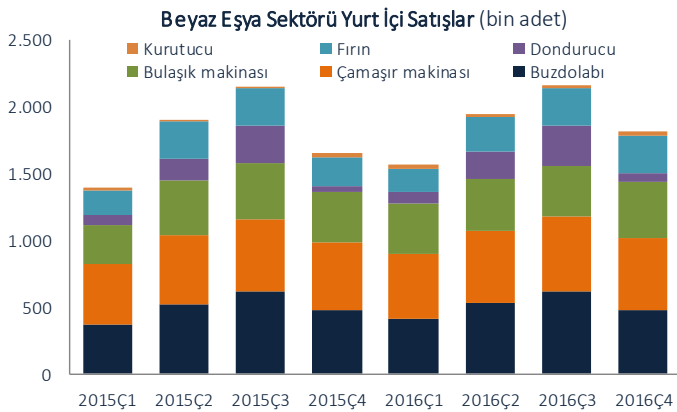

AB
Ekonomisi

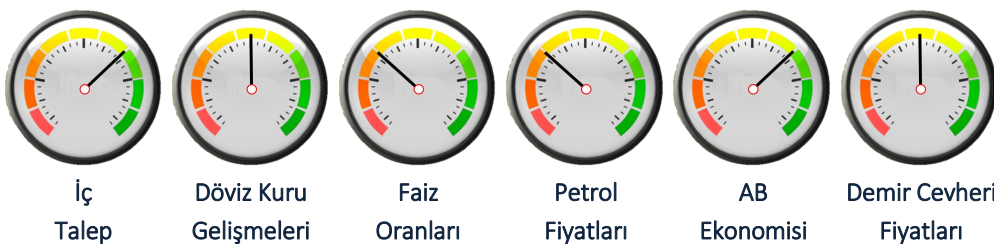
Demir Cevheri
Fiyatları

- Türkiye’de beyaz eşya üretimi 2016 yılında adet bazında yıllık %7 artarak 26,2 milyon adet olarak gerçekleşmiştir. Yurt içi satışlar %5 büyüyerek 7,5 milyon adede ulaşırken, ihracat %8 yükselerek 19,6 milyon adet olmuştur. 2016 yılında üretim ve yurt içi satışlardaki artışın ivme kaybettiği gözlenirken, ihracattaki hızlanma dikkat çekmiştir.
- Türkiye, 30 milyon adetlik üretim kapasitesiyle Çin’in ardından dünyanın en büyük ikinci beyaz eşya üreticisi konumundadır. 30 milyar TL ciroya sahip sektörde yaklaşık 60.000 kişi istihdam edilmektedir.
- Sektör üretiminin %75’ini ihraç etmektedir. Beyaz eşya sektörünün en fazla ihracat gerçekleştirdiği ilk 5 ülkenin (İngiltere, Almanya, Fransa, İtalya ve İspanya) toplam ihracat içindeki payı %49,9’dur.
- 2016 yılı başında asgari ücrette yapılan artış ve Ağustos ayında konut kredisi faizlerine yapılan indirimle canlanan konut satışlarına rağmen, üçüncü çeyrekte ekonomik aktivitedeki yavaşlama paralelinde beyaz eşya satışları ivme kaybetmiştir.
- 2016 genelinde enflasyonun üzerinde artan beyaz eşya fiyatları, yurt içinde satış hedefine ulaşmak için son çeyrekte yapılan kampanyalarla ivme kaybetmiştir. Bu durum yılın son çeyreğinde beyaz eşya üreticilerinin kâr marjlarını bir miktar baskı altına almıştır.
- Şubat 2017’de bazı beyaz eşya ürünlerinde ÖTV’nin Nisan ayının sonuna kadar %6,7’den sıfıra indirilmesiyle talebin öne çekilmesi beklenmektedir.
- Kredi kartıyla yapılan alışverişlerde taksit sayısının 12 olarak belirlenmesinin olumlu etkisi sürmektedir.
- Cirosu 150.000 TL’den az olan esnaf için yazar kasa POS kullanma zorunluluğunun 2017 sonuna ertelenmesi bu alanda satışların yılsonunda hareketlenebileceğine işaret etmektedir.
- Üretimde en önemli maliyet kalemi olan çelik fiyatlarında ve USD/TL’de gözlenen yükselişler sektörün maliyetlerini artırmaktadır. Ayrıca, çelik saca mevcut durumda uygulanan %9 gümrük vergisi sektörde üretim maliyetlerini olumsuz etkilemektedir. 2017 yılında TL’de sürmesi beklenen değer kaybının ihracatı destekleyebileceği düşünülürken, hammadde fiyatlarında artış ve EUR/USD’deki düşüşün söz konusu olumlu etkiyi baskılayacağı öngörülmektedir.
- Sektör mevcut durumda Ekonomi Bakanlığı’nın Turquality ve yatırım teşvik desteklerinin yanı sıra Dahilde İşleme Rejimi kapsamında avantajlardan faydalanmaktadır.
- 2017’de sektörün ana ihracat pazarı olan AB ekonomilerindeki toparlanmanın olumlu etkisinin sürmesi beklenirken, Almanya, Fransa ve Hollanda’da gerçekleşecek genel seçimler, İngiltere’nin Brexit süreci ve ECB’nin varlık alım programına yönelik gelişmeler yakından takip edilecektir. Ayrıca, Asya ve Güney Amerika’da uygulanan yüksek gümrük vergileri sonucu bölgeye ihracatta sorun yaşayan sektörün, bu ülkelerde üretime yönelmesi konusundaki girişimlerinin devam etmesi beklenmektedir.

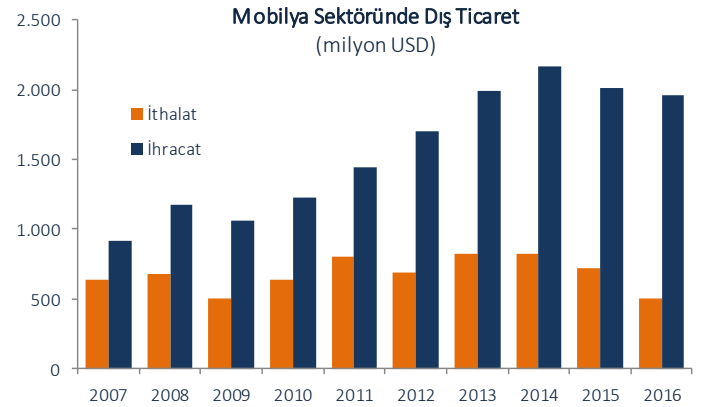
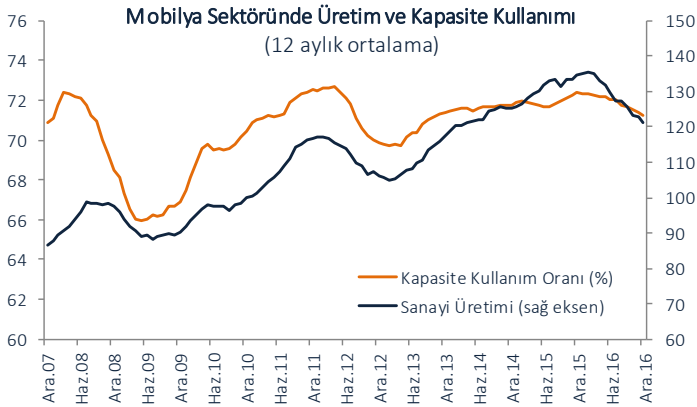

Kaynak: TÜİK, TÜRKBEŞD

2017’de Makroekonomik Değişkenlerin Sektör Üzerinde Beklenen Etkileri

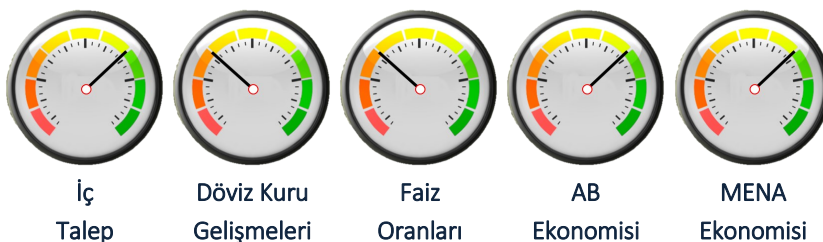

- 2000-2015 yılları arasında yıllık ortalama %8,6 büyüyen mobilya sektöründe üretim 2016 yılında %10 daralmıştır.
- 2016 yılında 2 milyar USD seviyesinde ihracat gerçekleştiren sektörün ihracat pazarları son yıllarda büyük değişimler yaşamıştır. 2008 öncesi dönemde sektörün ihracatında önemli paya sahip olan AB ülkelerinde ekonomik aktivitenin küresel kriz döneminde zayıf seyretmesi nedeniyle sektör pazar çeşitlendirmesi yoluna gitmiş ve Orta Doğu ülkeleri başta olmak üzere yakın coğrafyaya odaklanmıştır. Ayrıca, çevre ülkelerdeki müteahhitlik faaliyetleri de mobilya sektörünü etkilemektedir.
- Yıllar itibarıyla artış eğiliminde olan modüler mobilya ithalatı sektörde faaliyet gösteren firmaları zor durumda bırakmış, bu durum sektörde korumacı politikaların izlenmesine neden olmuştur. Bu kapsamda, yerli üreticinin korunması amacıyla 2015 yılının ortasında mobilya ithalatına ek gümrük vergisi getirilirken, sektörde üretim faaliyetlerin artırılması amaçlanmıştır.
- İthalata getirilen ek gümrük vergisi ile ithal malların fiyatlarında önemli oranlarda artış yaşanırken, mobilya ithalatındaki düşüş fiyat artışına kıyasla sınırlı kalmıştır. Yerli üreticinin fiyat rekabetine girmek yerine, fiyatlarını ithal ürünler düzeyine yükseltmesinin bu durumda etkili olduğu düşünülmektedir. Ayrıca, son dönemde döviz kurlarında yaşanan artışlar, üretimin azaldığı ortamda nihai ürün fiyatları üzerinde yukarı yönlü baskı yaratarak bir nevi sektörel stagflasyona neden olmuştur.
- Sektörün üretim maliyetlerinin %91'ini hammadde oluşturmaktadır. Sektör enerji ihtiyacı bakımından imalat sektörleri içinde en alt sırada yer almaktadır. Üretimde ara malı olarak kullanılan birçok girdinin yurt içinde üretilmesine karşın, söz konusu ara mallarının üretimi için hammadde gereksiniminin bir kısmı ithalat yoluyla karşılanmaktadır. Bu bağlamda döviz kurlarında yaşanan artışlar sektörde maliyetleri dolaylı yoldan artırmaktadır.
- 2016 yılı üçüncü çeyreği ile zayıflayan ekonomik aktivite ve iç talebin yanı sıra sektörde yükselen fiyatlar ile artan maliyetler sektörün 2016 yılı performansının kötüleşmesine zemin hazırlamıştır.
- İhracat pazarlarındaki sorunlar ve iç pazarda talep koşullarının olumsuz seyretmesi nedeniyle 2017 yılına da olumsuz beklentilerle başlayan mobilya sektöründe satışları canlandırmak amacıyla vergi indirimine gidilmiştir. Bu çerçevede, sektörde %18 olarak uygulanmakta olan KDV oranı 30 Nisan 2017 tarihine kadar %8 düzeyine indirilmiştir. İndirim ile birlikte satışların önemli ölçüde arttığı ifade edilirken, sektörde siparişlerin de %30 yükseldiği kaydedilmektedir. Buna karşın, indirimin süreli olması nedeniyle öne çekilecek olan talebin, indirimin sona ermesinin ardından önemli oranda gerileyeceği tahmin edilmektedir. Bu çerçevede, 2017 yılında sektörde üretimin artacağı ancak 2013-2015 dönemindeki yüksek büyüme oranlarının erişilemeyeceği öngörülmektedir.

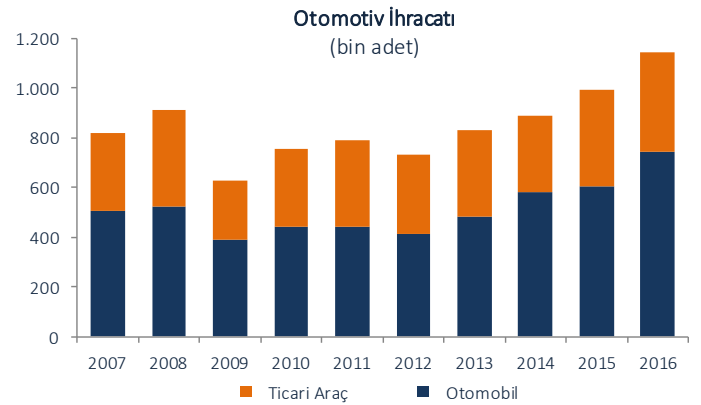
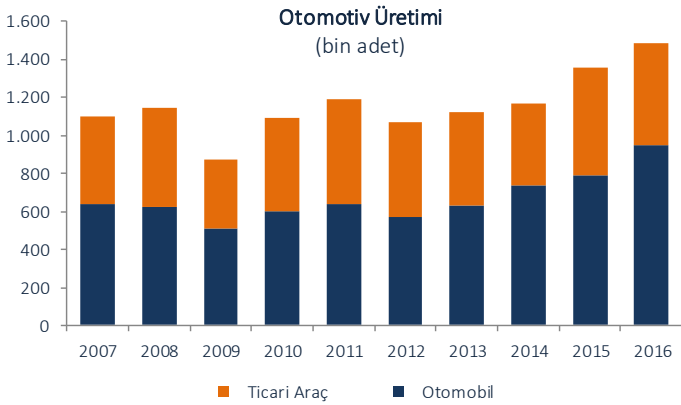

Kaynak: TÜİK, TCMB

2017'de Makroekonomik Değişkenlerin Sektör Üzerinde Beklenen Etkileri

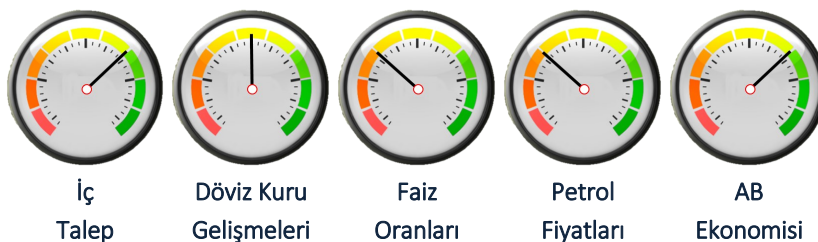

- 2016'da otomotiv sektörünün toplam üretimi %9 artışla 1.486 bin adet olarak gerçekleşmiştir. İhracatta gözlenen olumlu gelişmeler ve yeni modellerin üretilmeye başlanması ile otomobil imalatı %20 artarak 951 bin adet olurken, ticari araç üretimi ağır ticari araç grubundaki %44'lük daralma neticesinde toplamda %6 azalmıştır. Bu gelişmede yurtiçinde ekonomik aktivitede ve turizm sektörünün araç talebinde gözlenen yavaşlama etkili olmuştur.
- Sektörün ana ihraç pazarı olan AB ekonomilerinde gözlenen büyüme paralelinde otomotiv ihracatı 2016'da miktar bazında %15 artarak 1.141 bin adede ulaşmıştır. Bu dönemde otomobil ihracatının %23 artışla 746 bin adede, ticari araç ihracatının ise %2 artışla 396 bin adede çıktığı görülmektedir. Sektör otomobilde üretiminin %78'ini, ticari araçta ise %74'ünü yurt dışına satmaktadır.
- Yılın ilk üç çeyreğinde zayıf bir seyir izleyen iç pazar son çeyrekte firmalarca düzenlenen kampanyalar ve ÖTV artışı öncesinde öne çekilen talep nedeniyle hareketlenmiştir. Bununla birlikte yıl genelinde üretimden yurt içi satışlar sektör genelinde 2015 yılının %7,4 altında kalmış, otomobilde %2,1 gibi sınırlı bir artış kaydetmiştir.
- Sektörün ihracatında önemli paya sahip olan otomotiv yan sanayii ihracatı tutar bazında %4 artarak 8,9 milyar USD seviyesinde gerçekleşmiştir.
- Sektörde yatırımlar devam etmekte olup firmalar 2017 yılında piyasaya yeni modeller sunmayı planlamaktadır. Yatırımların kapasite kullanım oranının daha yüksek gerçekleştiği hafif araçlar grubunda ve yapılan ÖTV düzenlemesi sonrasında daha avantajlı hale gelen "hibrit" modellerde yoğunlaşması beklenmektedir.
- 2017 yılında, döviz kurunda son dönemde yaşanan artışın üretim maliyetlerine olumsuz etkisi ve ÖTV'de yapılan düzenleme nedeniyle iç pazarda gözlenebilecek daralmanın etkisiyle üretimin 2016 yılının bir miktar altında kalabileceği düşünülmektedir.
- Sektörün ana ihraç pazarı AB ekonomilerinde süregelen toparlanmanın yanı sıra Euro/TL'deki artışın etkisiyle sektörün bölgeye gerçekleştirdiği ihracat artışının 2017 yılında da süreceği tahmin edilmektedir.
- Uzun vadede ise Trump sonrası siyasi gelişmeler arasında korumacı ekonomi politikalarının gündeme gelmesi halinde sektörün sıkıntı yaşayabileceği düşünülmektedir.
- Otomotiv pazarının büyüklüğü ve hızlı gelişme potansiyeli dikkate alındığında İran'a uygulanan ambargonun kalkmasıyla özellikle otomotiv yan sanayiinin bu ülkede yatırım yapma planları gündeme gelmektedir.

Kaynak: Otomotiv Sanayii Derneği

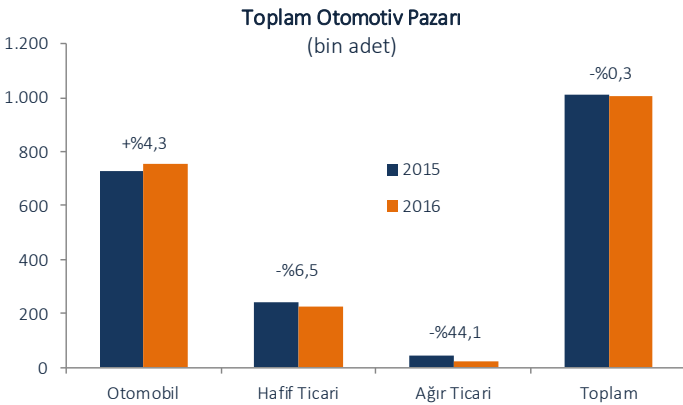
2017'de Makroekonomik Değişkenlerin Sektör Üzerinde Beklenen Etkileri

- Oldukça canlı geçen 2015 yılının ardından otomotiv pazarı 2016 yılında baz etkisiyle bir önceki yıla yakın seviyelerde gerçekleşmiştir. Bu dönemde otomotiv satışları 1.008 bin adet düzeyinde gerçekleşmiştir.
- Yılın ilk üç çeyreğinde zayıf bir seyir izleyen iç pazarda son çeyrekte firmalarca düzenlenen kampanyalar ve ÖTV artışı öncesinde öne çekilen talep nedeniyle bir miktar hareketlenme gözlenmiştir.
- Otomotiv pazarında ağırlıklı paya sahip olan otomobil satışları 2016 yılında %4,3 artarak 757 bin adede ulaşmıştır. Ticari araç satışları ise %12,1 azalarak 251 bin adet olmuştur. Bu gelişmede yurt içinde ekonomik aktivitede ve turizm sektörünün ticari araç talebinde gözlenen yavaşlama etkili olmuştur.
- Sektörde yurt içi talebin önemli kısmı ithalat ile karşılanmaktadır. 2016 yılında toplam otomotiv ithalatı %3,4 artış kaydederek 681 bin adet ile iç pazarın %68'ini oluşturmuştur. Otomobil ithalatı ise %4,9 artarak 565.045 adede çikmiştir.
- 2016 yılında ikinci el otomotiv satışları %6,1 artış kaydederek 6,2 milyon adet seviyesine yükselmiştir. İkinci el pazarda %76,6 pay ile otomobil pazarı ilk sırada yer almıştır. Satışlar otomobil, kamyonet, özel amaçlı araçlar

ve motosiklet alt segmentlerinde artarken diğer ürünlerde (kamyon, minibüs, otobüs ve traktör) 2015 yılının altında kalmıştır.

- TCMB verilerine göre; 2016 sonunda taşıt kredisi hacmi finansman şirketleri de dahil edildiğinde 2015 yılısonuna göre %4,12 artarak 47,7 milyar TL'ye ulaşmıştır. Taşıt kredisi stokunun %36'sını bireysel tüketici kredileri, % 64'ünü ticari tüketici kredileri oluşturmuştur.
- Otomotiv satışlarının büyük bölümünün ithal araçlardan oluşması nedeniyle sektörün satışları döviz kurlarındaki hareketlerden etkilenmektedir. Döviz kurlarında 2016 yılının son çeyreğinden itibaren gözlenen artışın otomotiv satışlarını 2017 yılında baskılayacağı tahmin edilmektedir. Bu gelişmede 2016 yılı sonunda ÖTV'de yapılan düzenlemeler de etkili olacaktır.
- Ayrıca, Kasım 2016'da OPEC üyelerinin petrol üretimini kısma kararı almasıyla petrol fiyatlarının 2017 yılında daha üst seviyede dengelenmesiyle sektörün iş hacminin daralabileceği düşünülmektedir.

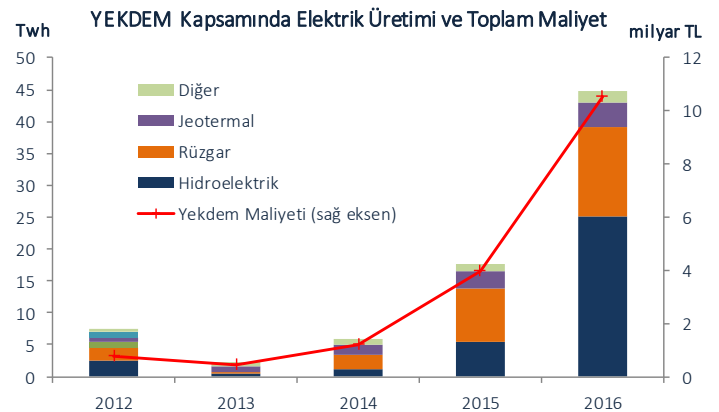
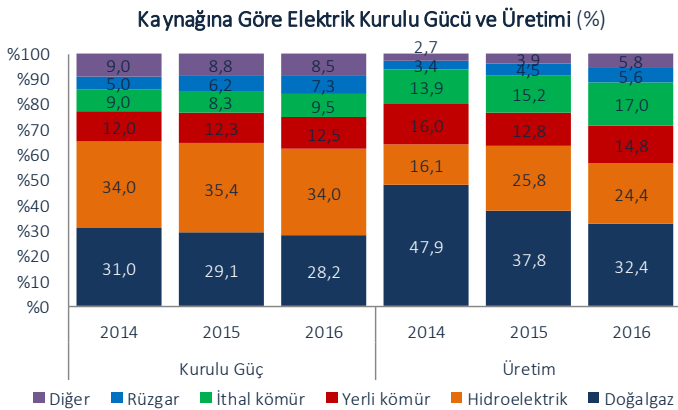
Kaynak: Otomotiv Distribütörleri Derneği

İkinci El Satış Rakamları (adet)			
	2015	2016	Değişim (%)
Otomobil	4.396.961	4.727.073	7,5
Kamyonet	1.033.050	1.073.987	4,0
Kamyon	175.182	166.786	-4,8
Minibüs	150.129	143.178	-4,6
Otobüs	54.758	53.245	-2,8
Özel Amaçlı	4.856	5.273	8,6
Toplam	5.814.936	6.169.542	6,1

2017'de Makroekonomik Değişkenlerin Sektör Üzerinde Beklenen Etkileri

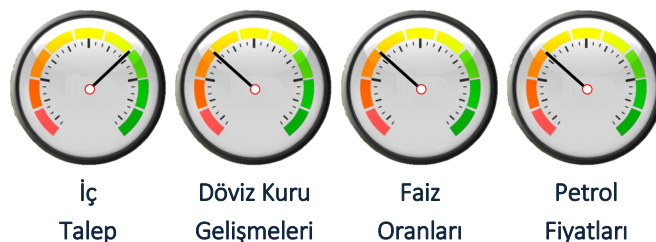

- 2016 sonu itibarıyla elektrik kurulu gücü bir önceki yıla göre %7,3 artarak 78.497 MW'a yükselmiştir. 2016'da kurulu güç artışına en yüksek katkısı sırasıyla ithal kömür, lisanslı rüzgâr ve doğalgaz çevrim santralleri yapmıştır.
- Enerji Piyasaları İşletme AŞ'nin (EPIAŞ) yayımladığı kesinleşmemiş verilere göre 2016 yılında elektrik üretimi %5,7 artmıştır. 2016 yılında doğalgaz ve hidroelektrik santrallerinin elektrik üretimindeki payı gerilerken, kömür ve rüzgâr santrallerinin payı yükselmiştir.
- Türkiye'nin toplam kurulu gücünde %34 ile en yüksek paya sahip hidroelektrik santrallerinde elektrik üretimi yıl içinde yağışların seyrine göre değişmektedir. 2016 yılında yağışların gerilemesi hidroelektrik santrallerinin elektrik üretimindeki payının gerilemesine neden olmuştur. Ayrıca, yerli kömür ve yenilenebilir enerji kaynaklarından elektrik üretiminin teşvik edilmesi ve konuttan gelen ısınma talebi nedeniyle doğalgazın da elektrik üretimindeki payı gerilemiştir.
- Türkiye elektrik üretiminde dışa bağımlılığını azaltmayı hedeflemektedir. Halihazırda elektrik üretiminde en yüksek paya sahip doğalgazda Türkiye %99,8 oranda ithalata bağımlıdır. Bu durum gazda arz güvenliği konusunu gündeme getirmektedir. Bu çerçevede, 2016 yılında ithalat, spot LNG ithalatı ve toptan satış firmalarına gaz depolama zorunluluğu getirilmiş, ilk yüzer LNG terminali faaliyete alınmıştır.
- Azerbaycan gazını Avrupa'ya taşıyacak olan ve 2018 yılında gaz akışına başlaması beklenen TANAP'ın (Trans Anadolu doğalgaz boru hattı projesi) yapımı devam ederken, Rusya ile Türk Akımı projesi konusunda anlaşmaya varılmıştır.
- Türkiye'nin İran'a yönelik açtığı tahkim davasını kazanması sonucunda Ekim 2016'da doğalgaz fiyatlarına %10 indirim yapılmıştır. Bu indirim doğalgaz çevrim santrallerinin maliyetlerini düşürmüştür. Öte yandan, 2016'nın son çeyreğinde OPEC'e üye ve OPEC dışı ülkelerin üretimde kesintiye gitmesi beklentisiyle yükselen ham petrol fiyatlarına paralel artan küresel doğalgaz fiyatlarının, yurt içinde çevrim santrallerinden elektrik üreten firmaların maliyetlerini 2017'de bir miktar arttırabileceği düşünülmektedir.
- Elektrik üreten firmaların gelirleri TL cinsinden olmasına rağmen uzun vadeli döviz kredilerinin yüksek olması söz konusu firmaların kurdaki yükselişlere karşı kırılganlığını arttırmaktadır. Bu durumun yarattığı riskler karşısında, 2016 yılında BDDK tarafından enerji sektörüne kullanılan kredilerin iki kez yeniden yapılandırılmasına yönelik düzenleme yapılmıştır. 2017 yılında da döviz kurların yukarı yönlü hareket etmesi durumunda, gerek girdi gerekse finansman maliyetleri açısından üretici firmalar üzerinde baskı yaratma riski bulunmaktadır.

Kaynak: EPDK, EPIAŞ

2017'de Makroekonomik Değişkenlerin Sektör Üzerinde Beklenen Etkileri

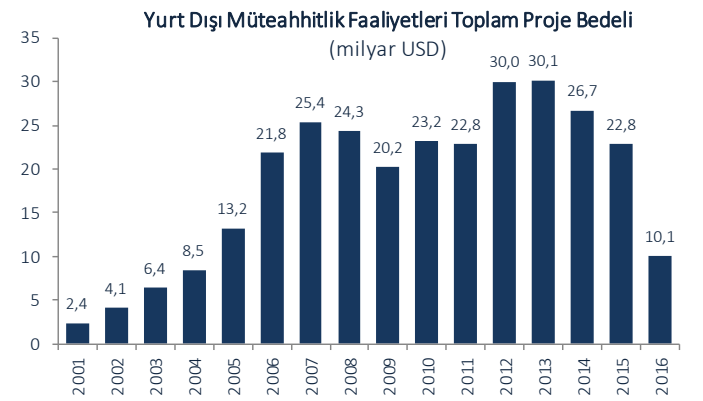
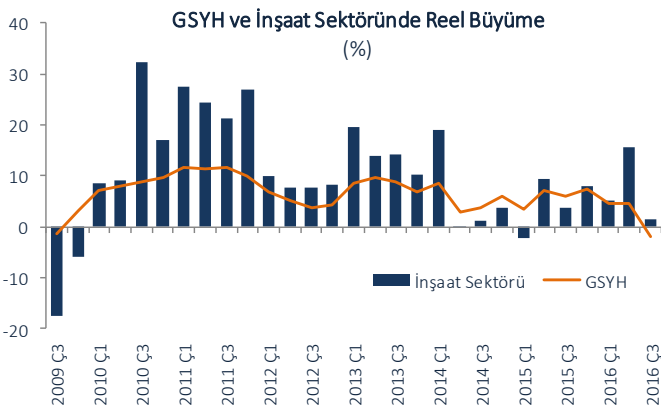

- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2016'da doğalgaza alternatif olarak yenilenebilir enerji kaynakları ve yerli kömürden elektrik üretimini teşvik etmeye yönelik çeşitli önlemler almıştır. Bu kapsamda, Yenilenebilir Enerji Kaynak Alanları (YEKA) belirlenerek rüzgâr ve güneş enerji santrali inşa etmek üzere ihaleye çıkarılması planlanmaktadır. Söz konusu santrallerde kullanılacak makine ve aksamın yerli üretilmesi şartı aranmaktadır. Ayrıca, aynı koşullarla kömür rezervlerinin bulunduğu alanlar da ihale edilmeye başlanmıştır. Nitekim Ocak 2017'de Çayırhan kömür sahasının 15 yıllık Hazine alım garantisi ile özelleştirilmesi gerçekleşmiştir.
- Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de yenilenebilir enerji kaynaklarından üretilen elektrik devletin alım garantisi altındadır. YEKDEM (Yenilenebilir Enerji Kaynakları Destekleme Mekanizması) olarak adlandırılan uygulama kapsamında hidroelektrik, rüzgâr, jeotermal, biyogaz, biokütle, çöp gazı ve güneş enerjisi santrallerine TETAŞ tarafından 10 yıl boyunca elektrik alım garantisi sunulmakta olup, söz konusu santrallerde yerli üretilen teçhizat kullanılması durumunda ek destek verilmektedir.
- 2015'te elektrik piyasasında fiyatların hızla gerilemesinin ardından YEKDEM cazip hale gelmiş, sisteme katılım hızla yükselmiştir. YEKDEM kapsamında 2015 yılında yurt içinde üretilen elektriğin yaklaşık %7'si karşılanırken, bu oran 2016'da %16,3'e yükselmiştir. Öte yandan, alım garantisi bedellerinin dolar cinsinden belirlendiği YEKDEM kapsamında ödenen tutarlar son yıllarda döviz kurlarının hızla yükselmesiyle sert bir şekilde artırmıştır. Söz konusu maliyeti kontrol altına almak için Mayıs 2016'da tahmin mekanizması getirilmiştir. Bu çerçevede, en az bir gün önceden sisteme girdiği tahmin tutarı kadar üretim gerçekleştiren firmaya YEKDEM desteği verilmesi kararlaştırılmıştır. Tahmin mekanizması sonrasında YEKDEM'de maliyetlerin nispeten gerilediği görülmüştür. Öte yandan yeni uygulama, tahmin yapmanın zor olduğu ve iklimsel şartlara göre üretim gerçekleştiren rüzgâr santrallerini zor durumda bırakmıştır.
- Elektrik üretiminde yerli kömür teşvik edilmesine rağmen, küresel kömür fiyatlarının 2016 yılının büyük kısmında düşük seyretmesi ithal kömürden elektrik üretimini ve kömür ithalatını artırmıştır. Bu eğilimi kontrol altına almak için başta Avustralya, Rusya ve Kolombiya'dan yapılan kömür ithalatına 15 USD/ton ek vergi konulmuştur. Ancak, küresel kömür fiyatlarının yükseliş eğilimine girmesi ile birlikte söz konusu düzenleme ithal kömürle çalışan elektrik santrallerinde maliyetlerin önemli ölçüde artmasına neden olmuştur. Böylece, birkaç ay sonrasında ithal fiyatlarının en fazla 70 USD/ton olacak şekilde revize edilmesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca, Kasım 2016'da ithal kömürle çalışan elektrik santrallerine üretim lisansı verilmesi dondurulmuştur.
- Türkiye'nin nükleer enerjiye yönelik yatırım faaliyetleri de devam etmektedir. Mersin Akkuyu'da faaliyete geçecek olan santralin inşaatının 2018 yılsonuna kadar başlaması beklenirken, Fransız-Japon ortaklığıyla Sinop'ta inşa edilmesi planlanan ikinci nükleer santrale ilişkin gelişmeler de yakından takip edilmektedir.
- 2013 yılında tamamlanan elektrik dağıtım/görevli tedarik firmalarının özelleştirme ihalelerinin döviz cinsinden yapılmış olması, elektrik dağıtım sektöründe faaliyet gösteren firmaların YP kredilerinde artışa neden olmuş, kurlarda gözlenen hızlı yükselişler de bu firmaların bilançoları üzerinde baskı yaratmıştır. Nitekim, bazı firmaların faaliyetlerini sürdürmekte sıkıntı yaşadığı görülmüştür. 2016'da gerçekleşen Osmangazi Elektrik Dağıtım AŞ'nin Zorlu Enerji'ye satışı Ocak 2017'de Rekabet Kurumu tarafından onaylanmıştır. Öte yandan, kârlılıkları devlet garantisinde olan elektrik dağıtım/görevli tedarik firmaları, geniş müşteri portföyü ve güçlü nakit pozisyonu sebebiyle yerli ve yabancı yatırımcıların ilgisini çekmeye devam etmektedir. Bu kapsamda sektörde önümüzdeki dönemde birleşme ve satın almaların süreceği düşünülmektedir.
- Nihai olarak sifıra düşürülmesi planlanan serbest tüketici (kendi tedarikçisini kendi seçebilen tüketici) limiti 2017'de 2.400 kWh'a indirilmiştir. Ocak 2017 itibarıyla sayısı 8,4 milyon kişiye yükselen serbest tüketiciler 2015 yılında toplam tüketimin yaklaşık %56'sını gerçekleştirmiştir. Tedarikçisini değiştirme hakkına sahip serbest tüketicilerin çok azının bu hakkını kullanıyor olması, sektörde rekabetin henüz tam olarak sağlanamadığına işaret etmektedir.

- Türkiye’de inşaat sektörü GSYH’den %8-9 civarında pay almaktadır. Sektör 2016’nın ilk üç çeyreğinde yıllık bazda reel olarak %7,4 büyümüştür. Buna karşılık, özellikle yılın ikinci yarısında yurt içinde artan siyasi ve ekonomik riskler, tüketici güvenindeki bozulma, ekonomik aktivitedeki zayıflama ve elverişsiz yatırım ortamı sektörde yılın ilk yarısında kaydedilen hızlı büyümenin yerini ılımlı büyümeye bırakmasına neden olmuştur. Ayrıca, yakın coğrafyamızda süregelen jeopolitik riskler ve Rusya’nın yaptırımları yurt dışı müteahhitlik faaliyetlerinin 2016 yılında önemli ölçüde azalmasına neden olmuştur.
- Sektöre destek olmak amacıyla 2016’nın ikinci yarısında bir dizi önlem alınmıştır. Bunların başında konut sektörüne sağlanan kolaylıklar gelmektedir. Bu dönemde bankalar konut kredilerine uyguladıkları faiz oranlarını indirirken, kredili konut satışlarında peşinat oranı %25’ten %20’ye çekilmiştir. Ayrıca, 150 m²’den büyük konutların satışında alınan KDV oranında Mart 2017’ye kadar geçerli olmak üzere indirimle gidilmiştir. Söz konusu önlemlere inşaat şirketlerinin kampanyalı satış olanakları da eklenince, konut satışlarında belirgin bir artış yaşanmıştır. Böylece sektörde mevcut stokun bir bölümü eritilmiştir.
- 2016 yılı içinde alınan tedbirlere ek olarak 2017 yılı Şubat ayında alınan karar ile 1 Ocak’tan sonra ruhsatı alınan konut inşaatı projeleri ile kamu tarafından ihalesi bu tarihten sonra yapılan konut inşaatı projelerinde KDV oranının metrekare vergi değeri 1.000 TL ile 2.000 TL arasında olan konutların tesliminde %8, 2.000 TL üzerinde

olan konutların tesliminde de %18 olarak uygulanması kararlaştırılmıştır. Aynı karar ile konut sözleşmelerinde %1’e yakın oranda uygulanan damga vergisi de %0 olarak belirlenmiştir. Ayrıca, yabancıların ve yurt dışında ikamet eden Türk vatandaşlarının Türkiye’de yapacakları konut alımlarına KDV istisnası getirilmiştir.

- Diğer taraftan, bölgesel arz-talep koşulları farklılık gösterse de, yurt genelinde konut fiyatlarında yıllık artış hızı yavaşlamakta ve yeni konutlarda stok erime hızı düşmektedir. Bu durum, talepteki canlanmanın kalıcı olamayabileceğine yönelik endişeleri artırmaktadır. Ayrıca, yurt içinde yükselen enflasyon, faiz oranları ve döviz kurları ile harcanabilir gelirden beklenen düşüşün talebi sınırlayabileceği düşünülmektedir.
- Buna karşılık, konut fiyatlarında bölgesel ve/veya proje bazında olası düşüşlerin, ihtiyaç sahibi orta gelir grubunun konuta erişimini artırarak talebe olumlu yansımaları söz konusu olabilecektir. Yaklaşık 6 milyon konutun 10-15 yıllık dönemde yeniden inşasını içeren kentsel dönüşümün de sektördeki aktiviteyi desteklemesi beklenmektedir. Ekim 2016’da Kentsel Dönüşüm Kanunu’nun Uygulama Yönetmeliği’nde yapılan ve projelerin hızlanmasına olanak tanıyan değişikliklerin de dönüşüm faaliyetlerine olumlu yansıtacağı düşünülmektedir.

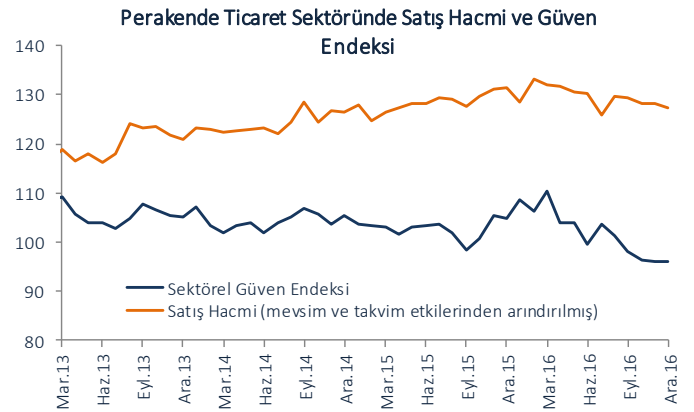
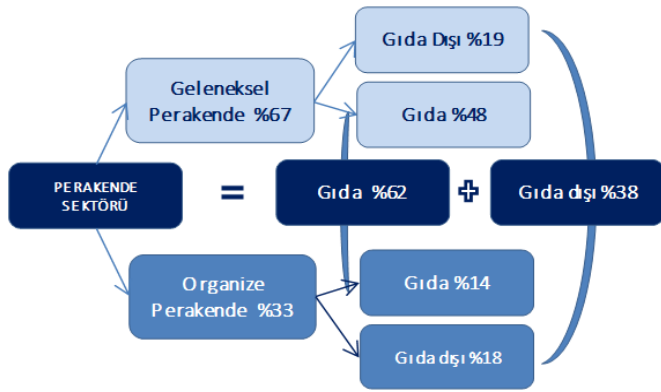
Kaynak: TÜİK, TMB

2017’de Makroekonomik Değişkenlerin Sektör Üzerinde Beklenen Etkileri

- Son yıllarda, ticari gayrimenkuller içinde 'niş pazar' olarak öne çıkan ve hızlı bir büyüme kaydeden ofis piyasasında üretim artışı 2016'da da devam etmiştir. Diğer taraftan, talebin arzın gerisinde kalması sebebiyle sektörde stoklar yükselmiştir. Bu durum, fiyatlar üzerinde de düşüş baskısı yaratmıştır. Ofis pazarının büyük bölümüne sahip olan İstanbul genelinde, kiralama işlemlerinde ve ortalama kira düzeyinde düşüş yaşanmıştır. Önümüzdeki dönemde, yavaşlayan ekonomik aktivite paralelinde gelecek dönemde talebin yavaşlamaya devam edeceği, buna bağlı olarak yeni ofis projelerinin azalacağı öngörülmektedir.
- Ticari gayrimenkuller içinde önemli bir paya sahip olan AVM yatırımlarının seyri de sektör açısından önem arz etmektedir. Yurt genelinde toplam yatırım tutarı yaklaşık 53 milyar USD olan 367 adet AVM bulunmaktadır. AVM yatırımlarının finansmanında yabancı kaynak kullanımı %70 düzeyindedir ve yabancı para cinsi kredi kullanımı yaygındır. Dolayısıyla, son dönemde TL'de gözlenen hızlı değer kaybı AVM yatırımlarında önemli bir maliyet artışı yaratmıştır. Siyasi ve ekonomik risklerin artması ve perakende sektöründe düşen kârlılık oranları, başta yabancılar olmak üzere yatırım iştahının azalmasına yol açmıştır. Azalan yatırım iştahı paralelinde 2017'ye yönelik AVM projelerin bir kısmının ötelendiği ifade edilmektedir. 2016'da açılan AVM sayısı 20 olurken, 2017'de bu rakamın 14'e gerilemesi beklenmektedir.
- Son dönemde artan jeopolitik riskler ve güvenlik endişeleri sebebiyle yerli ve yabancı ziyaretçi sayısında yaşanan belirgin düşüş, otel ve turistik tesis yatırımlarını da olumsuz etkilemektedir. Ayrıca, ticari faaliyetteki yavaşlama lojistik pazarında da işlemlerinin önceki yıl seviyelerinin oldukça altında kalmasına neden olmuştur.
- Alt yapı projeleri, başta İstanbul'daki 'mega projeler' ve yurt genelinde inşa edilen şehir hastaneleri olmak üzere devam etmiştir. Kamunun daha çok Yap-İşlet-Devret (YİD) modelini uygulayarak gerçekleştirdiği projeler, inşaat sektörünün geneli için de önemli bir potansiyel yaratmaktadır.
- Söz konusu büyük ölçekli projelerde yüksek finansman ihtiyacı ve son dönemde hızla artan borçlanma maliyetleri sektördeki büyüme için risk oluşturmaktadır. Öte yandan, büyük ölçekli projelerin genel olarak dövize endeksli fiyatlar üzerinden kamu hizmet alım garantisi olan projelerde yoğunlaşması yüklenici firmaları uzun vadede kredi ve kur risklerine karşı korumaktadır.
- 2016 sonu itibarıyla inşaat sektöründe faaliyet gösteren özel sektör firmalarının vadesi 1 yılın altında kalan 1,2 milyar USD'nin üzerinde dış borcu bulunmaktadır. Sektörün uzun vadeli dış borçları toplamı ise 13,1 milyar USD'ye yükselmiştir. 2016'da Türk Lirası'nda yaşanan oynaklığın 2017 yılında da etkili olması beklenmekte olup, bu durumun sektörün mali yapısı açısından risk unsuru oluşturabileceği düşünülmektedir.
- Yurt dışı müteahhitlik projeleri, en büyük ve geleneksel pazar konumunda olan Rusya ile bozulan ilişkilerden olumsuz etkilenmiştir. Sadece Rusya pazarında yaşanan kayıplar, sektörün iş hacmini önemli ölçüde azaltmaya yetmiştir. Türk müteahhitlerin yurt dışında üstlendikleri projelerin toplam tutarı 2015 yılındaki 21,7 milyar USD seviyesinden, 2016 yılında 10,1 milyar USD'ye gerilemiştir. Ayrıca, alternatif pazarlar olarak nitelendirilen Orta Doğu ülkelerinde devam eden istikrarsız yapı, bu bölgedeki büyümeyi sınırlandırmaktadır. Rusya tarafından uygulanmaya devam ve Türk şirketlerinin yeni projeler almasını engelleyen mevcut yaptırımların ne zaman kaldırılacağı konusunda net bir bilgi bulunmamaktadır. Bu çerçevede, 2017 yılının ilk yarısında yurt dışı müteahhitlik projelerinde önemli bir iyileşme beklenmemektedir.

- Perakende sektöründe satış hacmi yılın ilk 11 ayında önceki yılın aynı dönemine göre %0,9 büyürken, cirodaki artış %8,1 düzeyinde gerçekleşmiştir.
- Gıda grubunda satışların mevsim ve takvim etkilerinden arındırılmış verilere göre yıl genelinde yatay bir seyir izlediği görülmüştür. Gıda dışında ise yaşanan darbe girişiminin etkisiyle satışlar Temmuz ayında belirgin şekilde düşerken, yılın kalanında toparlanmıştır.
- Organize perakendeciliğin yakından izlendiği AVM'lerde cironun 2015'e kıyasla yaklaşık %5 oranında artarak 100 milyar TL'ye ulaştığı hesaplanmaktadır. Bu dönemde ziyaret sayısı endeksinin ise gerileme eğilimi sergilediği görülmektedir.
- Yurt içinde yükselen güvenlik kaygıları ve beraberinde tüketici güvenindeki bozulma, artan siyasi ve jeopolitik risklerin etkisiyle yavaşlayan yurt içi ekonomik aktivite ve turizm sektöründe yaşanan kayıplar sektörde talebin beklentilerin altında büyümesine neden olmuştur.
- Asgari ücret artışı sonrası yükselen işgücü maliyetleri ve son dönemde döviz kurlarında yaşanan artışa bağlı olarak dolar bazlı kontrat yapan mağazaların kiralalarının önemli ölçüde artması sektörde maliyetlerin artmasına neden olmuştur.
- Söz konusu gelişmeler sektörde ciro artışına rağmen kârlılığın baskı altında kalmasına neden olmuştur.
- 2016'da kira ödemeleri konusunda yaşanan sıkıntılar sonucunda AVM ve alışveriş caddelerinde iş yapan mağazaların bir kısmı kapanmıştır. Söz konusu olumsuzlukları gidermek amacıyla yatırımcıların bir kısmı kira indirimine giderken, bazı AVM'lerde ise ödemelerde TL kullanılmaya başlanmıştır. Kira indirimleri sektörü bir ölçüde rahatlatmakla birlikte, AVM yatırımlarının finansmanı yabancı para cinsinden yapıldığından TL ile ödemelerin sürdürülebilir olmadığı düşünülmektedir.
- Artan maliyetler karşısında sektör şube, personel ve metrekare bazında küçülme stratejisi izlemiştir. TL'deki zayıf görünümün 2017'de de sürmesi halinde sektörün bu tarz önlemler almaya devam edebileceği düşünülmektedir.
- Düşen kârlılığa ek olarak ekonomide öngörülebilirliğin de azalması sektörde yatırım iştahının gerilemesine yol açmıştır. 2016'da yatırımlar büyük ölçüde ertelenirken, yabancı yatırımcıların bir kısmı Türkiye pazarından çıkmıştır. Mevcut riskler çerçevesinde sektörde yatırım iştahının 2017'de de düşük kalacağı tahmin edilmektedir.
- Ekim 2016 itibarıyla toptan ve perakende ticaret sektörünün 4,4 milyar USD dış borcu bulunmaktadır. Döviz kurlarındaki sert dalgalanma sektörü risklere açık hale getirirken, finansman maliyetlerini artırmaktadır. Bu sebeple, 2017'de daha çok özkaynak kullanımının etkili olacağı ve şirketlerin nakit yönetiminde daha dikkatli davranacağı düşünülmektedir.

Kaynak: PwC, TÜİK

Not: Rakamlar yuvarlamalardan ötürü toplamı vermeyebilir.

2017'de Makroekonomik Değişkenlerin Sektör Üzerinde Beklenen Etkileri

- Ekonomi yönetiminin büyümeyi destekleyici önlemlerinin perakende ticaret sektöründeki daraltıcı etkileri bir ölçüde sınırlaması beklenmektedir. Söz konusu önlemler arasında kredi kartıyla alışverişlerde genel taksit sınırının Eylül 2016 itibarıyla 9'dan 12 aya yükseltilmesi, kredi kartı borcuna 72 ayda ödeme olanağı ve tüketici kredisine 48 (önceki 36) ay vade imkânı sunulması yer almaktadır.
- 2017 yılında zorunlu tüketim malı olması sebebiyle gıda grubunda satışların istikrarlı seyrini sürdürmesi; gıda dışı segmentte ise büyümenin ivme kaybetmesi beklenmektedir. Gıda dışı grupta özellikle elektronik eşya ve bilgisayar satışlarında izlenen olumsuz seyrin devam etmesi olasıdır. Nitekim bu segmentte taksitli satış imkânındaki kısıtlamanın yanı sıra, döviz kurlarından kaynaklanan maliyet artışının yoğun rekabet sebebiyle fiyatlara yansıtılmaması kârlılığın azalmasına neden olmaktadır.
- 2017'de temel stratejinin agresif büyümeden çok, verimlilik artışı yoluyla mevcut seviyeleri korumak olacağı belirtilmektedir. Ayrıca, döviz kuru etkisi ve gelirlerdeki düşüşün yanı sıra, 2017'de öne çıkması beklenen enflasyondaki yükseliş ve işsizlik oranındaki artışın tüketim ve yatırım harcamaları üzerindeki baskıyı artıracığı öngörülmektedir.
- Ayrıca, artan güvenlik kaygıları sebebiyle bulunduğu yerden alışveriş yapmayı tercih eden tüketiciler sayesinde e-ticarete yönelik artan talebin artacağı öngörülmektedir.

- Lojistik ve depolama faaliyetlerinin cirosu 2016 yılında bir miktar gerileyerek 250 milyar TL düzeyinde gerçekleşmiştir. Reel olarak sektörün cirosu yılın ilk 9 ayında bir önceki yıla göre %6,2 gerilemiştir.
- Rusya ile yaşanan sorunlar, dış ticaret hacmindeki daralma, Irak ve Suriye'deki iç karışıklıklar nedeniyle Orta Doğu'ya giden karayollarının kapanması gibi nedenler sektörün performansını olumsuz etkileyen başlıca etmenler olmuştur.
- Mülteci krizi nedeniyle AB ülkelerine geçişlerin zorlaştırılması lojistik sektöründe maliyetleri ve taşıma sürelerini uzatmıştır. Ayrıca, döviz kurlarında ve petrol fiyatlarında yaşanan artışlar başta havayolu taşımacılığı şirketleri olmak üzere tüm lojistik sektörünü zor durumda bırakmıştır.
- Artan taşımacılık maliyetlerinin getirdiği ek yük nedeniyle sektör, çevre ülkelerdeki rekabet gücünü ve pazar payını bir miktar kaybetmiştir.
- Rusya ile düzelen ilişkilere karşın henüz mal sevkiyatı önündeki engellerin tam olarak kalkmamış olması, 2017 yılı için iyimser bir tablo çizilmesine engel olmaktadır. Ayrıca, döviz kurlarındaki ve petrol fiyatlarındaki artışın süreceği beklentisi sektöre ilişkin tahminleri aşağı çekmektedir.

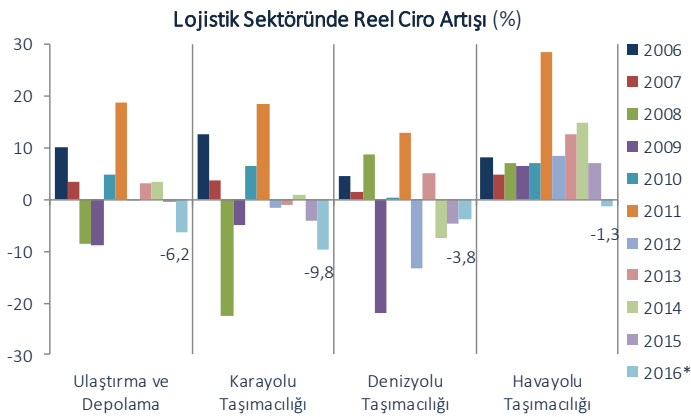
Avrupa yönüne taşıma faaliyetlerinin Yavuz Sultan Selim Köprüsü üzerinden gerçekleştirilmesi maliyetlere olumsuz yansırken, yeni yapılacak havalimanı nedeniyle havayolu şirketlerinin taşıma ve operasyonel maliyetlerinin önemli oranda artacağı tahmin edilmektedir.

Havayolu yolcu taşımacılığı sektörü kötü bir yılı geride bırakmıştır. Rusya ile bozulan ilişkiler, terör saldırıları ve jeopolitik riskler nedeniyle uluslararası yolcu trafiği 2016 yılında %15,5 gerilemiştir. Havayolu ile yük taşımacılığında ise taşınan yük uluslararası alanda %5 azalmıştır. 2017 yılının da sektörden zor geçmesi beklenmektedir.

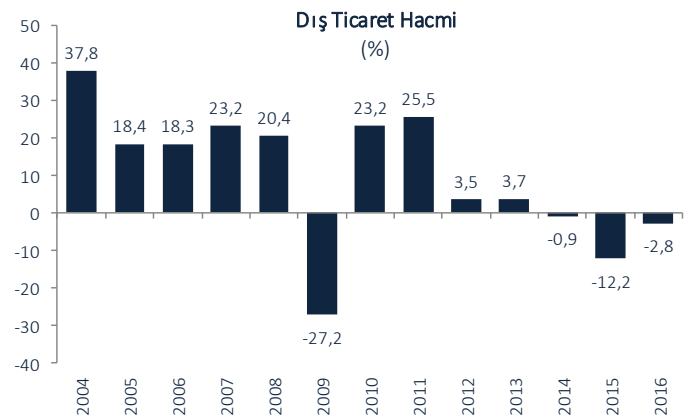
2017'de demiryolu taşımacılığı sektörünün serbestleşmesi beklenmektedir. Böylece, şu ana kadar kamu tarafından verilen hizmetlerin özel sektör tarafından da karşılanması imkanı oluşacaktır.

Öte yandan, devreye alınması beklenen ve Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayacak projede önemli role sahip Kars-Tiflis-Bakü demiryolu hattının bölgede taşımacılık faaliyetlerine destek olması beklenmektedir. Ayrıca, Suriye ve Irak'ta iç karışıklıkların azalması durumunda sektörün maliyetlerinin ve iş hacminin olumlu etkilenmesi öngörülmektedir.

Sektör açısından 2017 yılının 2016'ya benzer şekilde, yatırımların askıya alındığı ve kârlılık artışından ziyade risklerden kaçınmaya odaklanılan bir yıl olması beklenmektedir.

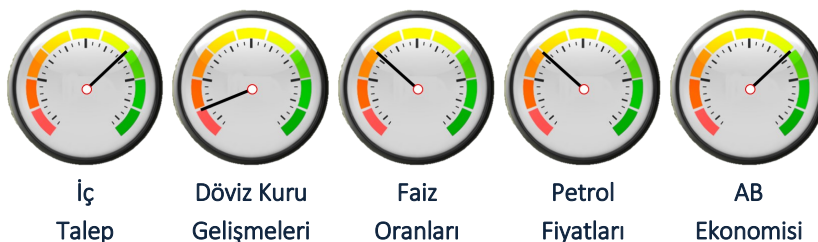

Kaynak: TÜİK

* 2016 ilk 3 çeyrek

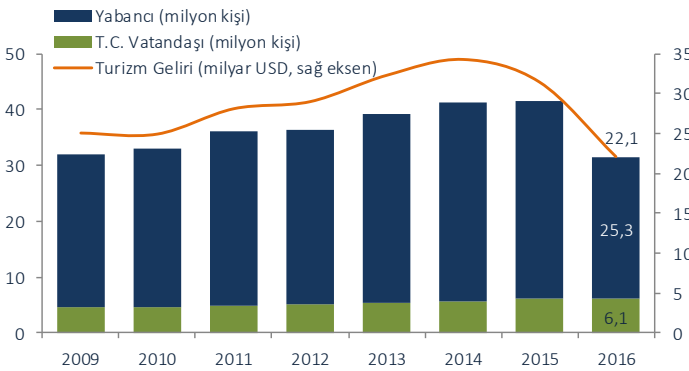
2017'de Makroekonomik Değişkenlerin Sektör Üzerinde Beklenen Etkileri

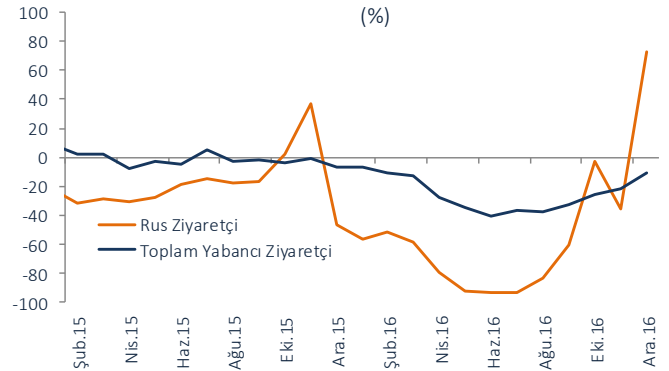
- Kültür ve Turizm Bakanlığı verilerine göre 2016'da Türkiye'ye gelen turist sayısı %30,1 azalarak 25,4 milyon kişi olmuştur. Turizm gelirleri de aynı dönemde %29,7 azalarak 22,1 milyar USD düzeyinde gerçekleşmiştir.
- Turizm gelirlerindeki azalışta turist sayısında yaşanan düşüşün yanı sıra sektörde yaşanan sıkıntıları aşmak için yapılan promosyon ve fiyat indirimleri de etkili olmuştur.
- 2016 yılında gelen yabancı turistlerin milliyetlerine göre dağılımı incelendiğinde ilk sırada %15,3'lük pay ile Almanya'nın yer aldığı, bu ülkeyi sırasıyla %8,7 ve %6,8'lik pay ile Gürcistan ve İngiltere'nin takip ettiği görülmektedir.
- 2015 yılında 3,6 milyon kişiyle Türkiye'nin ikinci büyük pazarı olan Rusya'dan gelen turist sayısı Kasım 2015'te başlayan siyasi gerilim nedeniyle 2016 yılında %76,3 azalarak 866 bin kişi düzeyinde gerçekleşmiştir.
- 2016 yılında yurt içinde yaşanan güvenlik olayları Avrupalı ziyaretçi sayısını da olumsuz etkilemiş, talep Akdeniz havzasında yer alan rakiplerimize yönelmiştir.
- Rus turist sayısındaki azalış Antalya'da, Avrupalı turist sayısındaki azalış ise Ege illerimizde faaliyet gösteren turizm şirketlerinin satışları ve kârlılığı üzerinde baskı yaratmıştır. Ziyarete gelen turistlerin milliyetlerindeki çeşitliliğin yanı sıra iş amaçlı olarak da ziyaret ediliyor olması ve önemli bir transfer noktası olması İstanbul'un olumsuz konjonktürden diğer şehirlere oranla daha az etkilenmesine neden olmuştur.

- Temmuz 2016'da yaşanan başarısız darbe girişimi sonrasında kamu personeline 8 Ağustos tarihine kadar uygulanan izin yasağı bu dönemdeki tatil rezervasyonlarının iptal edilmesine neden olmuş, izin yasağının kalkmasıyla birlikte iç pazar bir miktar hareketlenmekle birlikte Temmuz ayındaki kayıp telafi edilememiştir.
- Rusya ile siyasi ilişkilerin düzelmesinin ardından yabancı ziyaretçi sayısının 2017 yılında 2016 yılının üstünde gerçekleşmesi beklenmektedir. Bununla birlikte güvenlik endişelerinin üst gelir grubuna dahil Avrupalı turist talebini baskı altında tutması bu iyileşmenin sınırlı kalmasına neden olacaktır.
- Son dönemde döviz kurlarında gözlenen hızlı yükselişler ile birlikte 2017 yılında tatil günü sayısının az olması yurt dışında tatil yapmayı tercih eden kesimin talebinin yurt içine yönelmesine neden olabilecektir.
- Sektörde kapasitenin oldukça yüksek bir seviyeye ulaşmış olması ve talebe ilişkin sıkıntılar nedeniyle, teşvik belgeli komple yeni yatırımlar 2015 ve 2016 yıllarında azalmakla birlikte devam etmiş, yatırım kararlarının daha esnek olarak uygulanabildiği yenileme yatırımlarındaki düşüş daha belirgin olmuştur. Sektörün arz fazlası riskiyle karşılaşmaması için önümüzdeki dönemde yatırımların bölgesel ihtiyaçlar göz önüne alınarak dikkatle planlanması önem arz etmektedir.

Turizm Gelirleri ve Gelen Turist Sayısı

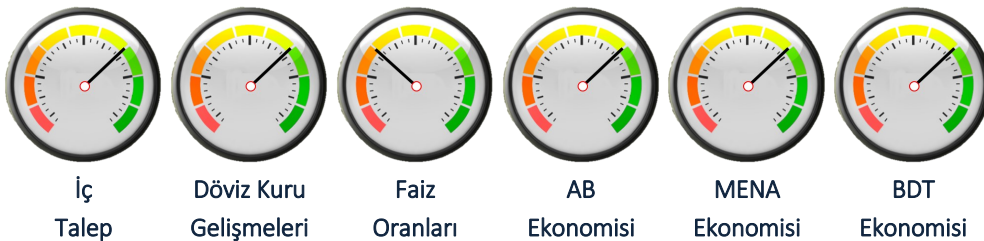

Rusya'dan Gelen ve Toplam Turist Sayısındaki Değişim (%)

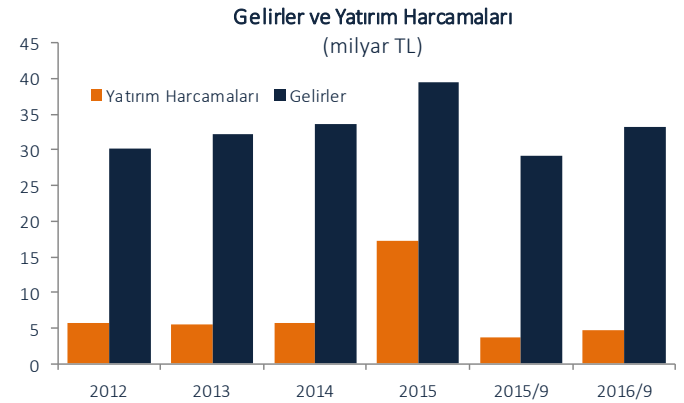
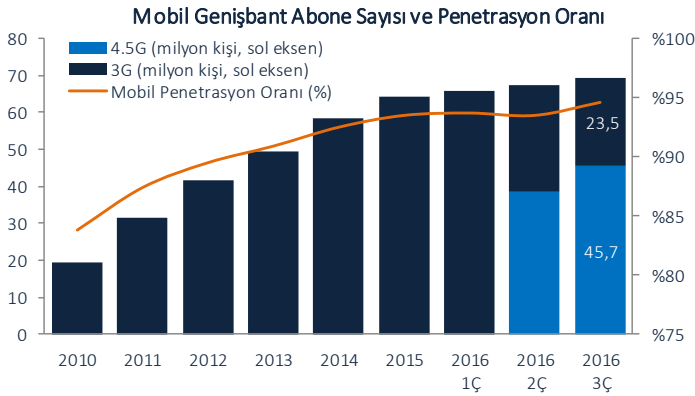

Kaynak: TÜİK

2017'de Makroekonomik Değişkenlerin Sektör Üzerinde Beklenen Etkileri

- Telekomünikasyon sektörünün toplam net satış gelirleri ilk 9 aylık dönemde bir önceki yılın aynı dönemine göre %11,5 artış kaydetmiştir.
- Sektörde sabit hat kullanımı gerilerken, mobil hat kullanımı artmaya devam etmektedir. Nitekim, mobil hat penetrasyon oranı Eylül 2016'da %94,6'ya ulaşmış, sabit hatta söz konusu oran %14,1'e gerilemiştir.
- 2015 yılında mobil hat gelirlerinin %53,6'sını konuşma, %33,8'ini internet ve %7,9'unu SMS ve MMS gelirleri oluşturmuştur. Konuşma gelirlerinin toplam gelirler içindeki payı gerilerken, internet gelirlerinin payı hızla yükselmektedir.
- Sektör, ön ödemeli abonelerin faturalıya geçişi öncülüğünde büyümesini sürdürmektedir. Nitekim, faturalı hat kullanıcılarında kişi başı elde edilen gelir, ön ödemeli kullanıcıların yaklaşık iki katı düzeyindedir. Öte yandan, Türkiye'de ön ödemeli kullanıcı oranı %49,2 ile hâlen %36 olan Avrupa ortalamasının üzerinde bulunmaktadır.
- Türkiye, mobil abone başına ortalama görüşme süresinde Avrupa ortalamasının oldukça üstünde yer alırken, abone başına ortalama gelirden Batı Avrupa ülkelerinin oldukça gerisindedir.
- 2016'da sektörde telefon görüşmeleri ve internet ücretleri enflasyonun oldukça altında artmıştır.
- Eylül 2016 itibarıyla 49 milyonu mobil ve 10,1 milyonu sabit abone olan toplam genişbant abone sayısı bir önceki yılın aynı dönemine göre %26,5 artış göstermiştir.
- 2015 yılında 4.5G'ye yönelik yapılan yatırımlar, lisans harcamaları ve sektördeki güçlü rekabet nedeniyle 2016'da sektörün kâr marjının gerilediği kaydedilmiştir. Eylül sonu itibarıyla Türkiye'de aktif 4.5G abone sayısı 16,4 milyon kişiye ulaşmıştır. Aynı dönemde 4.5G'ye uyumlu olan cihaz sayısının 23,5 milyon adet olduğu göz önünde bulundurulduğunda, 4.5G kullanım oranının önümüzdeki dönemde de katkı sağlamaya devam edeceği ve sektörün kârlılığında olumlu etki edeceği düşünülmektedir.
- Haziran ayında cep telefonlarına getirilen TRT bandrolü uygulaması, cep telefonu satışlarında kredi kartına taksit yasağı uygulamasının sürmesi ve yurt dışından getirilen cep telefonlarından bir defaya mahsus 20 Euro bandrol ücreti alınmaya başlanması operatörler aracılığıyla telefon satışlarının hızlanmasına neden olmuştur.
- 2017'de sektörün büyümesinin internet kullanımındaki artışa bağlı olarak devam etmesi beklenmektedir. Nitekim, 2009'dan bu yana pazar lideri firmaya yönelik ses ve SMS alanlarında minimum fiyat uygulamasının Ağustos ayında kaldırılması, bu alanda rekabetin artacağına ve firmaların internet gelirlerine odaklanacağına işaret etmektedir. Mayıs ayından itibaren adil kullanım kotasının kademeli olarak kaldırılmasının da internet gelirlerini kısmen desteklemesi beklenmektedir.

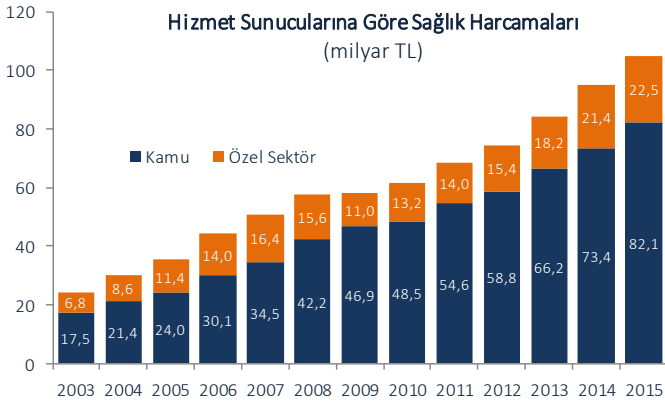

Kaynak: Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu

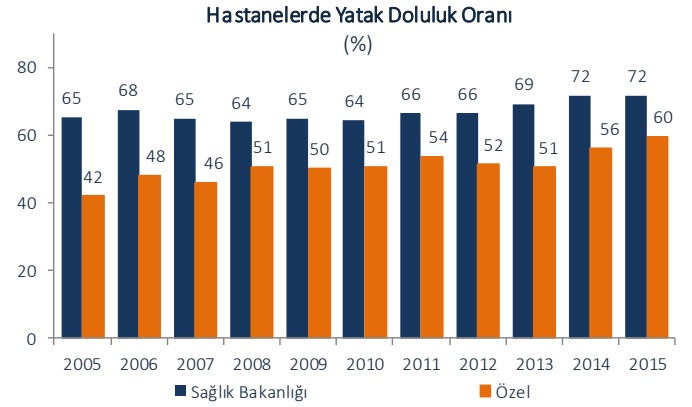
2017'de Makroekonomik Değişkenlerin Sektör Üzerinde Beklenen Etkileri

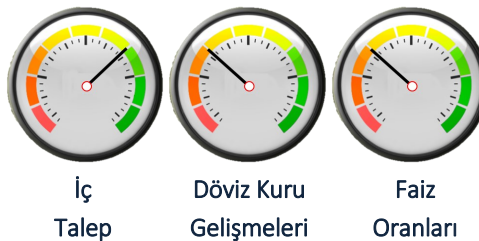
- 2015 sonu itibarıyla Türkiye’de 562’si (%37’si) özel sektöre ait olmak üzere 1.533 yataklı sağlık kurumu faaliyet göstermektedir. 787 bin kişinin istihdam edildiği sağlık hizmetlerinde hekimlerin %21’i, dış hekimlerinin %58’i özel sektörde çalışmaktadır.
- 2015’te toplam sağlık harcaması önceki yıla göre %10,4 artarak 104,6 milyar TL olmuştur. Bu dönemde özel hastanelerden alınan hizmetler karşılığında yapılan harcamalar %9 artarak 9,6 milyar TL’ye çıkmıştır.
- Özel hastanelerinin en önemli gelir kalemleri Sağlık Uygulama Tebliği ile belirlenen ücret tarifesi üzerinden SGK’dan alınan ödenekler ve SGK ile yaptıkları sözleşmelerin kendilerine tanıdığı haklara dayanarak hastalardan temin ettikleri “katılım payı”dır. SGK anlaşmalı özel hastanelerin gelirlerinin yaklaşık %80’i bu ödemelerden oluşmaktadır.
- Özel hastanelerin hastalardan tahsil ettikleri katkı payının üst sınırı %200’dür. Bununla birlikte, 1 Ocak 2017 itibarıyla sunulan sağlık hizmeti kapsamındaki baz ücretler artırılmıştır. Buna göre, özel hastanelerden yararlanan hastaların muayene başına ödediği katılım payı %25’lik artışla 15 TL’ye çıkarılmıştır. Bu durumun kârlılık üzerindeki baskıyı kısmen azaltacağı öngörülmektedir.
- 2015 itibarıyla özel hastanelerde yatak doluluk oranı %60 düzeyindedir. 2011-2015 döneminde özel hastanelere müracaat sayısı yılda ortalama %8 artmıştır.
- İşletme lisansı almanın zor olduğu sektörde konsolidasyonun 2017’de de süreceği düşünülmektedir. Öte yandan, sektörde faaliyet gösteren firmaların yeni hastane yatırımlarının sürdüğü gözlenmektedir.
- Yaklaşık 20 milyar USD’lik bir bütçeye sahip olan şehir hastanelerinin yapımına 2017’de de devam edilmesi beklenmektedir.
- Özel hastaneleri içine alan “İnsan sağlığı ve sosyal hizmet faaliyetleri” sektörünün dış borcu Ekim 2016 itibarıyla 2,3 milyar USD düzeyindedir. Döviz kurlarındaki hızlı yükselişler sektörün borçlanma maliyetlerini artırmaktadır.
- Ayrıca, tıbbi malzeme ve cihazların büyük ölçüde ithal edilmesi sebebiyle Euro başta olmak üzere döviz kurlarında gözlenen artışlar sektörün girdi maliyetlerini önemli ölçüde yükseltmektedir.
- Sektörün işleyişini düzeltmeye yönelik düzenlemeler yapılmaya devam edilmektedir. Bu çerçevede, 2017 başından itibaren, hastalardan fazla para tahsil ettiği belirlenen özel hastanelere ceza kesileceği duyurulmuştur.
- Sağlık Bakanlığı’nın açıklamalarına göre 2016 yılında 480 bin kişi tedavi olmak amacıyla yurt dışından Türkiye’ye gelmiştir. Öte yandan, artan güvenlik endişeleri ve jeopolitik sorunlar sağlık turizmini olumsuz etkilemektedir. Bu sorunların ortadan kalkmasıyla birlikte büyük potansiyele sahip olduğu değerlendirilen sağlık turizminin yeniden hız kazanması beklenmektedir.

Kaynak: TÜİK, Sağlık Bakanlığı

2017’de Makroekonomik Değişkenlerin Sektör Üzerinde Beklenen Etkileri

GENEL DEĞERLENDİRME

2016 yılında yurt içinde artan güvenlik endişeleri, siyasi gelişmeler, jeopolitik riskler ve küresel risk algısında gözlenen dalgalanmalar Türkiye ekonomisinin uzun dönemli potansiyelinin altında bir performans sergilemesine neden olmuştur. Zayıf iktisadi görünüm karşısında kamu kesimi tarafından öncelikle makro ihtiyati tedbirler gevşetilmeye başlanmış, izleyen dönemde vergi indirimleri ve teşviklerle iç talebin desteklenmesi amaçlanmıştır. Bu yaklaşımın 2017 yılında da süreceği varsayımıyla, kamu tarafından canlandırılan iç talebin desteğiyle büyümenin 2016 yılı seviyesinin üzerine çıkmasını öngörüyoruz.

Türkiye'nin en büyük ihrac pazarı olan Euro Alanı'nda ekonomik aktivite tedrici bir şekilde toparlanmaya devam etmiştir. Bu dönemde, ECB destekleyici politikalarını sürdürmüş; AB'nin geleceğine ilişkin tartışmalar Brexit sürecinin etkisiyle küresel piyasaların gündemine gelmiştir. Öte yandan, AB'den çıkma kararının ilk etapta finansal piyasalarda yaşanan dalgalanma dışında İngiltere ekonomisi üzerinde olumsuz bir etki yaratmadığı gözlenmiştir. 2017 yılında da genişleyici para politikasının süreceği Euro Alanı'nda tedrici toparlanmanın devam etmesi beklenmektedir. Bu paralelde ağırlıklı olarak Euro Alanı ve AB pazarına ihracat gerçekleştiren sektörlerin gelişmelerden nispeten olumlu etkileneceği tahmin edilmektedir.

Diğer önemli ihrac pazarlarından olan Kuzey Afrika ve Orta Doğu (MENA) ülkelerindeki gelişmeler Türkiye'nin ihracat performansı üzerinde baskı yaratmaya devam etmiştir. Ülke bazında değerlendirildiğinde, Irak ve Suriye'de süregelen sorunların etkileri Türkiye ekonomisinde hissedilmeye devam edilmiş, Türkiye'nin bu iki ülkeye ihracatı 2016 yılında yıllık bazda %10'nun üzerinde daralmıştır. Irak ve Suriye'deki siyasi belirsizliklerin 2017 yılında da devam etmesi ve bu ülke ekonomilerine yönelik baskı unsuru olmayı sürdürmesi beklenmektedir. Bu çerçevede, söz konusu durumun bu bölgeye ihracat gerçekleştiren hemen tüm sektörlerin ihracat hacminde aşağı yönlü bir risk unsuru olduğu düşünülmektedir.

Kasım 2015'te sınır ihlali gerekçesiyle Türkiye'nin Rus savaş uçağını düşürmesi ile bozulan ilişkilerin olumsuz etkileri özellikle turizm sektöründe belirgin bir şekilde hissedilmiştir. Bu dönemde Rusya'dan gelen turist sayısı bir önceki yıla göre %76 gerilemiştir. Ayrıca, yurt içinde yaşanan güvenlik endişeleri de 2016'da turizm sektörünün olumsuz bir görünüm sergilemesinde etkili olmuştur.

2017 yılında ise, son dönemde Rusya ile ilişkilerin iyileşme sürecine girmesi paralelinde turizm sektörünün 2016 yılına kıyasla daha iyi bir performans sergilemesi beklenmektedir. Ayrıca, petrol fiyatlarında beklenen artış dikkate alındığında, gelir etkisiyle Körfez ülkelerinden Türkiye'ye gelen turist sayısında da artış gözlenebileceği düşünülmektedir. Bununla birlikte, jeopolitik risklerin Avrupa ülkelerinden gelen turistlerin tercihlerinde etkili olmaya devam edeceği ve sektörün 2016 yılında yaşadığı kaybın telafi edilebilmesinin daha uzun bir zamana yayılacağı tahmin edilmektedir. Bu nedenle, 2017 yılında da turizm ve bu sektörle yakın ilişkide olan seyahat acenteleri, kara ve havayolu taşımacılığı ile toptan ve perakende ticaret gibi sektörlerin baskı altında kalmaya devam edebileceği öngörülmektedir.

Jeopolitik risklerin yanı sıra döviz kurlarında yaşanan dalgalanmalar da sektörlerin kırılganlığını artıran diğer bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Gelişmekte olan ülkelere yönelik risk algısındaki dalgalanmaların sonucunda TL'nin değer kaybetmesi ve dolar/TL kurundaki oynaklığın artması döviz açık pozisyonu bulunan ve YP kredilerin yüksek olduğu birçok sektörde mali bünyenin zayıflamasına ve artan finansman giderleri nedeniyle kâr marjlarının gerilemesine neden olmaktadır. TL'deki değer kaybı hammaddede ithal girdi kullanımının yaygın olduğu sektörler için de risk oluşturmaktadır. Bu durumdan olumsuz etkilenebilecek sektörler arasında enerji üretimi, plastik ve kauçuk, kimya ve ana metal sektörleri öne çıkmaktadır.

GENEL DEĞERLENDİRME

İhracatın toplam satışlardaki payının yüksek olduğu sektörlerde ise TL'deki değer kaybının sektörün rekabetçiliğine katkı sağlayabileceği düşünülmektedir. Öte yandan, euro/dolar paritesindeki hareketler de girdi fiyatlarının çoğunlukla dolar, ihraç ürünlerin ise euro ile fiyatlanması nedeniyle sektör kârlılıkları üzerinde etkili olmaktadır.

2015'te hızla gerileyen petrol fiyatları 2016 yılında önemli ölçüde artış kaydetmiştir. Fiyatlardaki yaklaşık %50'lik yükselişe rağmen Körfez ülkelerinin gelirleri baskı altında kalmaya devam etmiş ve Kasım 2016'da petrol üreticisi ülkeleri büyük bir kısmı petrol üretiminde kesintiye gitme kararı almıştır. Bu kararın 2017 yılında da petrol fiyatlarını desteklemeye devam edeceği ve Körfez ülkelerinin gelirlerinde kısmi bir toparlanma olabileceği öngörülmektedir. Sektörler açısından ise, bu durumun üretim ve taşıma maliyetlerini yukarı yönlü etkilemesi beklenmektedir. 2016'da petrol fiyatlarında gözlenen yükselme eğilimi genel olarak diğer emtia fiyatlarında da gözlenmiştir. Bu

durum metal cevheri madenciliği gibi emtia üreticisi sektörleri olumlu yönde etkilerken, emtiayı girdi olarak kullanan sektörlerde kâr marjlarını olumsuz etkilemiştir. 2017'de de emtia fiyatlarının genel olarak ılımlı yükseliş eğilimini koruyacağı öngörüsüyle, birçok sektörde maliyetlerin bir miktar olumsuz etkilenebileceği tahmin edilmektedir.

Gelişmiş ülkelerdeki maliye ve para politikalarına ilişkin belirsizlikler, petrol fiyatlarında beklenen yükseliş eğilimi, Çin ekonomisindeki dengeleme süreci paralelinde zayıflayan aktivite ile bölgemizde artan jeopolitik riskler ve ana ihraç pazarlarımızdaki sorunlar dikkate alındığında, 2017 yılında da tüm sektörlerde riskleri göz önüne alan temkinli büyüme stratejilerinin gündemde olacağı düşünülmektedir. Söz konusu temkinli stratejilerin özellikle döviz açık pozisyonu yüksek olan ve üretimde ithal girdiye bağımlı sektörlerde ön planda olacağı tahmin edilmektedir.

Bu rapor Bankamız uzmanları tarafından güvenilir olduğuna inanılan kamuya açık kaynaklardan elde edilen bilgiler kullanılmak suretiyle, sadece bilgilendirme amacıyla hazırlanmıştır ve hiçbir şekilde finansal enstrümanların alım veya satımı konusunda tavsiye veya finansal danışmanlık hizmeti sağlanması olarak yorumlanmamalıdır. Bu raporda yer verilen görüş ve değerlendirmeler, hiçbir şekilde Türkiye İş Bankası A.Ş.'nin kurumsal yaklaşımını yansıtmamakta olup, raporu kaleme alan uzmanların kişisel görüş ve değerlendirmeleridir. Türkiye İş Bankası A.Ş. bu raporda yer alan bilgi, görüş ve değerlendirmelerin doğru, değişmez ve eksiksiz olması konusunda herhangi bir şekilde garanti vermemektedir. Türkiye İş Bankası A.Ş. bu raporda yer alan bilgilerde herhangi bir bildirimde bulunmaksızın değişiklik yapma hakkına sahiptir. Bu rapor ve içindeki bilgilerin kullanılması nedeniyle doğrudan veya dolaylı olarak oluşacak zararlardan Türkiye İş Bankası A.Ş. hiçbir şekilde sorumluluk kabul etmemektedir.

İşbu rapor üzerinde Bankamızın telif hakkı olup, Bankamızın yazılı izni alınmaksızın herhangi bir kişi tarafından, herhangi bir amaçla, kısmen veya tamamen çoğaltılamaz, dağıtılamaz veya yayımlanamaz. Tüm haklarımız saklıdır.